

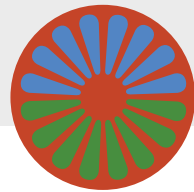
Poliisi ja romanit - yhdenvertaisuuden ja yhteistyön kysymyksiä

Sari Vanhanen

Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 18

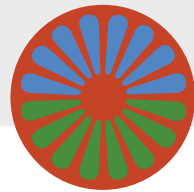
ISBN 978-951-815-389-7 • ISSN 2341-6394 • Taitto: Grano Oy • 2021

Poliisiammattikorkeakoulu • Vaajakatu 2, 33720 Tampere • puh. 0295 480 121 • www.polamk.fi

SISÄLLYS

ESIPUHE	3
JOHDANTO – MIKSI AIHE ON AJANKOHTAINEN?	4
ROMANIT OSANA SUOMALAISTA YHTEISKUNTAA	6
Romanikulttuurin piirteitä	6
Katsaus lähihistoriaan ja nykytilanteeseen	8
Yhteiskunnallinen osallisuus ja vaikuttaminen	10
Siirtolaistaustaiset romanit Suomessa	12
KAIKKIEN TURVAAJA, KAIKKINA AIKONA?	14
Poliisi perus- ja ihmisoikeuksien turvaajana	14
Poliisin eettinen koodisto.....	15
Yhdenvertaisuus ja sen edistäminen	16
Viharikos ja vihapuhe	17
Syrjintä	20
KOHTAAMISIA ERI TILANTEISSA	24
Asiakkaana kuten kuka tahansa?	24
Huoli nuorista murrosvaiheessa	26
Vaikeat aiheet ja haastavat tilanteet	26
ENNALTA ESTÄVÄ TOIMINTA – TAVOITTEISTA KÄYTÄNTÖÖN	31
Yhteistyöesimerkkejä paikallisesti ja alueellisesti	32
Kulttuuritietoinen osaaminen – miksi, miten ja missä yhteydessä?	34
YHTEENVETO	35
YHTEYSTIETOJA	36
LÄHTEET	38

ESIPUHE

Poliisi ja romanit – yhdenvertaisuuden ja yhteistyön kysymyksiä -julkaisun taustalla on romaneilta tullut toive vahvistaa poliisin kanssa tehtävää ennalta estävää työtä. Eri romanitoimijoilla oli herännyt vahva huoli omasta ja läheisten turvallisuudesta, sillä yhteisen kulttuuriperinteen mureneminen on lisännyt pelkoa ja hallitsemattoman väkivallan uhkaa. Toiseksi taustalla on poliisin tarve koota tietoa eri vähemmistöryhmien, myös romanien, kokemasta turvallisuudesta tai turvattomuudesta. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjimättömyys vaativat edelleen panostusta poliisin toiminnassa.

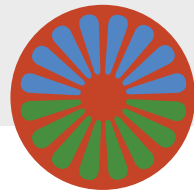
Poliisilla on vahvistettu ennalta estävän työn strategia (2019–2023). Tämä julkaisu on osa siinä mainittujen tavoitteiden toteuttamista. Julkaisu ei anna valmiita malleja, vaan tuo esiin asioita, joita poliisin toiminnassa on syytä ottaa huomioon. Tavoite on herättää keskustelua poliisin ja romanien välisestä yhteistyöstä. Samaan aihepiiriin liittyvä julkaisu ”Romanin ja poliisin kohdatessa” on aikaisemmin julkaistu sisäministeriön ja Opetushallituksen yhteistyönä.

Julkaisu on tarkoitettu koulutusmateriaaliksi poliisin perus- ja jatkokoulutukseen ja se on toteutettu sisäministeriön rahoituksella Poliisihallituksen ohjauksessa.

Sisältö on rakentunut romanien ja ennalta estävän työn poliisien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Julkaisun taustalla toimineessa asiantuntijaryhmässä on ollut mukana romaniyhdistysten, sisäministeriön, oikeusministeriön, yhdenvertaisuusvaltuutetun sekä Poliisiammattikorkeakoulun ja poliisin eri toimintojen edustajat. Oman näkökulmansa ovat tuoneet romanitoimijat ja -yhdistykset eri puolilta maata. Romanien osuus julkaisun työstämisessä on ollut erityisen arvokasta. Tästä lämmin kiitos kaikille!

Måns Enqvist

Poliisihallitus

JOHDANTO – MIKSI AIHE ON AJANKOHTAINEN?

Poliisi ja romanit – yhdenvertaisuuden ja yhteistyön kysymyksiä -julkaisu käsittelee poliisin ja romanien välistä kanssakäymistä ja kohtaamisia eri tilanteissa. Julkaisuun on koottu ajankohtaista tietoa ja esimerkkejä, joita yhtäältä romanien näkökulmasta ja toisaalta poliisityön kannalta on tärkeä käsitellä ja tuoda esiin. Kyse on rikkaasta kulttuuriperinnöstä ja kulttuurin muutoksesta, mutta myös juridisista oikeuksista ja velvoitteista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Vaikka tässä yhteydessä romaneja tarkastellaan erillisenä väestöryhmänä, tulee julkaisu nähdä osana laajempaa kokonaisuutta ja kulttuurista moninaisuutta nykypäivän Suomessa. Lisäksi tulee muistaa, että huolimatta yhteisestä kulttuuritaustasta, Suomen romanit eivät muodosta yhtä yhtenäistä ryhmää. Romanikulttuurissa on myös alueellisia eroja.

Tämän julkaisun tavoite on avata keskustelua ja rakentavaa kanssakäymistä poliisin ja romanien välillä sekä lisätä ymmärrystä poliisin ja romanin välisestä vuorovaikutuksesta. Poliisin työssä kyse on yksilöiden kohtaamisesta: jokaisella asiakkaalla on perustuslaillinen oikeus tulla kohdatuksi omana itsenään, ei tietyn ryhmän tai kulttuuritaustan edustajana.

Mutta minkä vuoksi aihe on ajankohtainen? Yhdenvertaisuus ja syrjinnänvastainen toiminta on viranomaisten, myös poliisityön, lähtökohta. Samalla eri tutkimuksissa on tuotu esiin kriittisiä huomioita rakenteellisesta syrjinnästä yhteiskunnan eri osa-alueilla. Väestöryhmien ja yksilöiden kokemuksia yhdenvertaisuudesta, sekä tähän liittyvistä epäkohdista, on nähty ja tunnistettu aiempaa laajemmin. Siitä huolimatta romanien kohtaamat syrjintäkokemukset ovat edelleen vähäteltyjä tai jääneet sivuun. Lisäksi syrjintä voi olla moniperustaista. Syrjintää voi kohdata paitsi yhteiskunnassa, myös omassa lähipiirissään.

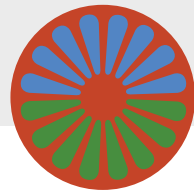
Julkaisu sisältää taustatietoa ja käytännönläheisiä esimerkkejä, jotka herättävät pohtimaan omaa toimintaa eri tilanteissa: mitä yhdenvertaisuus tarkoittaa käytännössä? Miten viranomaisen neuvontavelvoite toteutuu? Toisaalta kysytään, mitä kulttuurin nimissä tai sen perusteella voidaan tehdä, tai mitä ei tule hyväksyä. Lait ovat yhtäläiset kaikille kansalaisille.

Viime vuosikymmeninä romanien asema on vahvistunut. Yleisesti romanien koulutustaso on keskimäärin noussut ja myös työllisyystilanne on kehittynyt positiiiviseen suuntaan. Silti syrjivien kokemusten taakka aiemmasta historiasta, mutta myös nykyisin kohdattuna, nousee ajoittain esiin. Epäluottamus viranomaisia kohtaan heijastuu ylisukupolvisena kokemuksena. Vastaavasti poliisityössä varautunut asenne tai aiemmat leimaavat opit voivat tulla esiin työn taustalla. Myös työssä kohdattavat raskaat ja ongelmalliset tilanteet voivat vaikuttaa kielteisesti asentisiin, jollei näitä tilanteita käsitellä asianmukaisesti ja ammatillisesti.

Julkaisuun on koottu esimerkkejä paikallisesta yhteistyöstä. Vastavuoroinen yhteistyö vaatii luottamusta. Mutta luottamus ei ole itsestäänselvyys, vaan se vaatii aikaa, toistoa ja jatkuvuutta. Toisaalta molemminpuolista luottamusta voi syntyä myös yksittäisessä kohtaamisessa. Kaikissa tilanteissa poliisin tulee toimia lakisää-

teisten ohjeiden, yhdenvertaisuuslain sekä yhdenvertaisuuden edistämisvelvoitteen mukaisesti.

Julkaisun aluksi (luku 2) kuvaillaan romanien asemaa ja yhteiskunnallista osallisuutta tämän päivän Suomessa. Sen jälkeen (luku 3) käsitellään poliisin toimivaltuuksia ja eettistä koodistoa sekä yhdenvertaisuuden edistämiseen ja viharikoksen, vihapuheen ja syrjinnän tunnistamiseen liittyviä kysymyksiä. Seuraavassa luvussa (luku 4) on koottu esimerkkejä poliisin ja romanien kohtaamisesta eri tilanteissa, myös poliisin työssä vaikeiksi koettuja aiheita. Tämän jälkeen (luku 5) käsitellään poliisityötä ennalta estävän toiminnan, paikallisen yhteistyön ja kulttuuritietoisen osaamisen näkökulmasta. Yhteenveto (luku 6) kokoaa julkaisun sisällön ja keskeiset ajatukset.

ROMANIT OSANA SUOMALAISTA YHTEISKUNTAA

Romanit ovat yksi kansallinen vähemmistö. He ovat Suomen kansalaisia ja asuneet Suomessa jo vuosisatoja. Suomen romaneja on arviolta 14 000 henkilöä. Heistä noin 3000 asuu Ruotsissa. Tarkka lukumäärä ei ole tiedossa, koska väestötietoja ei kirjata etnisiin perusteisiin.

Suomen romanien virallinen äidinkieli on suomi tai ruotsi. Romanikieli *kaalo* elää enemmän puhuttuna kuin kirjoitettuna kielenä. Kielen säilymisestä kannetaan huolta, minkä vuoksi kielen elvyttämiseen pyritään panostamaan eri hankkeilla. Romanikielen oppimiseen on periaatteessa mahdollisuus esiopetuksesta lukio-koulutukseen. Perusopetuksessa romanikielen opetusta järjestetään jonkin verran, mikä toivottavasti lisää kielen osaajia ja turvaa ”elävän kielen” jatkuvuutta. Romanikieltä ja -kulttuuria voi opiskella sivuaineena Helsingin yliopistossa.

Vaikka Suomen romaneista puhutaan yhtenä väestöryhmänä, ovat he yksilöitä ja perheitä, myös laajemman suvun jäseniä, joilla jokaisella on oma tapansa elää ja jotka tekevät omia valintojaan. Samalla heidän elämänsä vaikuttaa romanien yhteisöllinen kulttuuri, kuten kunnioitus, keskinäiset käytöstavat tai muut yhteisesti jaetut arvostukset, jotka heijastuvat päivittäiseen arkeen ja ihmisten väliseen kanssakäymiseen.

Romanit ovat suomalaisessa yhteiskunnassa sekä lähellä että sivussa: lähellä tavallista arkea, opintoja ja työelämää, kuten kuka tahansa. Mutta samalla osittain sivussa siitä, mikä pääväestön elämässä yleensä on ”tavallista” tai usein itsestäänselvää.

Ensinnäkin, yhteisötasolla tarkasteltuna romanit ovat keskimäärin heikommissa taloudellisissa, koulutuksellisissa ja sosiaalisissa asemassa muihin suomalaisiin verrattuna. Romanien koulutushistoria on lyhyt johtuen pysyvien asumisolosuhteiden puutteesta ja tästä johtuvasta kiertolaisuudesta aina 1960–70 -luvulle saakka. Toiseksi, romanit joutuvat edelleen kohtaamaan monia ennakkoluuloja tai syrjintää eri palveluissa, kuten esimerkiksi asunnon tai työn haussa.

Tässä luvussa kuvaillaan romanikulttuurin piirteitä, Suomen romanien lähihistoriaa ja muutoksia viime vuosikymmenien aikana sekä romanien yhteiskunnallista osallisuutta. Suomen romanien lisäksi luvun lopussa kerrotaan lyhyesti siirtolais-taustaisista romaneista ja heidän tilanteestaan Suomessa.

Romanikulttuurin piirteitä

Romanikulttuurin taustalla on osin symbolinen, mutta myös hyvin konkreettinen ajattelutapa ja normijärjestys. Tämä vaikuttaa romanien kesken eri elämänalueilla ja näkyy esimerkiksi ikäihmisten kunnioituksessa, pukeutumisessa tai hyvien käytösten korostamisessa.

Ajattelu perustuu käsitykseen ”puhtaasta ja likaisesta”, joka voi olla sekä symbolista että konkreettista. Puhdas tarkoittaa hyväksytyä ja sallittua, likainen vastaavasti välttävää ja kiellettyä.

Käytännössä ajattelutapa ja keskinäiset normit vaikuttavat siihen, mitä tehdään, miten vuorovaikutus rakentuu, mistä aiheista ja missä seurassa tietyistä asioista puhutaan. Eri ikäryhmien välisessä kanssakäymisessä tämä merkitsee esimerkiksi ikään ja sukupuoleen liittyvää järjestystä, ja vastaavasti keskinäiseen huomioimiseen, häveliäisyyteen tai väistämiseen liittyviä normeja. Poliisi voi törmätä tähän omassa toiminnassaan, mikä voi osaltaan vaikuttaa kanssakäymiseen ja tilanteiden selvittämiseen. (ks. myös luku 4)

Romaniperinteen kulttuuriset normit opitaan yhteisön ja perheen kautta. Vanhemmat ihmiset ovat olleet suvun ”muistipankkeja” ja heidän elämäkokemustaan ja auktoriteettiaan arvostetaan. Kunnioitus on yksi romanikulttuurin peruspilareita. Yhteisön vanhimille jäsenille osoitetaan kunnioitusta monin tavoin. Esimerkiksi nuoremmat romanit teitittelevät heitä.

Perhe ja suku ovat romanille hyvin tärkeitä. Yhteydenpitoa, sosiaalisia taitoja, hyviä käytöstapoja ja kohteliaisuutta toisia kohtaan arvostetaan. Samoin korostetaan kaikkien kanssa toimeen tulemistä. Vieraanvaraisuuden lisäksi tärkeää on läheisten huolenpito ja ihmisten auttaminen myös oman kodin ulkopuolella.

Romanien sanallinen perinne on rikasta. Värikkäät kielikuvat ja eri tilanteissa käytettävät kiertoilmaukset ovat osa sosiaalista kanssakäymistä. Tämä liittyy muun muassa siihen, mistä aiheista on sopiva puhua esimerkiksi eri ikäisten tai toista sukupuolta olevien seurassa.

Yksilönä, eli omassa arjessaan, jokainen noudattaa näitä kulttuuripiirteitä omalla tavallaan. Sen sijaan yhteisissä tilaisuuksissa kulttuuritapojen noudattaminen on tärkeää.

Kuten kulttuurit yleensä, myös romanikulttuuri muuttuu ajan myötä. Samalla pyritään säilyttämään romanikielen osaamista sekä sosiaalista huolenpitoa arvostavaa kulttuuriperintöä.

Kulttuuriin liittyvät kysymykset nousevat esiin nuoren opinto- ja koulutusvalinnoissa tai työelämän eri tilanteissa. Romanikulttuurin edustajat joutuvat kohtaamaan monia erilaisia kysymyksiä ja ennakkoasenteita osana omaa arkeaan.

Vaikka edellä on lyhyesti kuvailtu romanikulttuurin keskeisiä piirteitä, myös poliisityössä oleellista on kohdata ihminen yksilönä, ei ainoastaan tietyn kulttuurin edustajana. Kyse on jokaisen yksilön jakamattomista perus- ja ihmisoikeuksista, joista yhdenvertaisuus lain edessä on hyvin keskeinen. Samalla on hyvä olla tietoinen mahdollisista kulttuurisista piirteistä ja niiden vaikutuksista, mutta myös kulttuurin murroksesta. Sen sijaan että ”olettaa tietävänsä”, tärkeintä on keskustella ja kysyä. (ks. myös luku 5)

Tulet paikalle romanisuvun tilaisuuteen – mitä teet, miten toimit?

Mitä poliisin on hyvä tietää yleisesti romanikulttuurista?

Mitä yleensä tiedät Suomen romaneista? Mitä sinulle tulee ensimmäisenä mieleen? Mistä omat mielikuvat nousevat? Onko sinulla lähipiirissä tai tunnetko työsi kautta romaneja?

Katsaus lähihistoriaan ja nykytilanteeseen

Katsaus lähihistoriaan osoittaa, kuinka huomattava muutos Suomen romanien elinoloissa ja yhteiskunnallisessa asemassa on tapahtunut viimeisten sukupolvien aikana. Romanien aikaisempi kiertävä elämä ja taloudellinen niukkuus ovat vaihtuneet pysyviin asuntoihin, lasten ja nuorten koulunkäynnin sekä aikuisten ammatillisten opintojen lisääntymiseen ja yhä parempiin työllistymismahdollisuuksiin.

Romanien aseman ja elinolojen kehittäminen on toteutunut viiveellä verrattuna pääväestön tilanteeseen. Aiemmin romanien työpanos oli yksi tärkeä osa maaseudun elämää ja elinkeinoja: tarvittiin hevosenkengittäjiä, veitsenteroittajia tai maatalouden työvoimaa kausittain. Koko väestöä koskettaneet suomalaisen yhteiskunnan muutokset, kuten kaupungistuminen tai työelämän murros, ovat sekä rajanneet että mahdollistaneet romanien asemaa ja osallisuutta.

Vielä 1900-luvun aikana Suomen romanien elämään ovat vaikuttaneet lukuisat viranomaismääräykset. Romanien alisteinen asema tai yhteiskunnan holhoava kohtelu oli yleisesti hyväksyttyä. Esimerkiksi työsiirtolat tai lastenkodit nähtiin yhteiskunnan keinoina ”kunnon kansalaisten” kasvattamiseksi.

Vasta 1970-luvulta lähtien Suomessa on määrätietoisesti panostettu romanipolitiikkaan ja romanien yhteiskunnallisen aseman vahvistamiseen eri elämänalueilla. Vuonna 1976 astui voimaan laki asunto-olojen parantamisesta. Tämän tavoitteena oli saada romanien asunto-olot muun väestön kanssa tasavertaiseen asemaan. Irtolaisuuslaki kumottiin Suomessa vuonna 1987. Vuonna 1999 perustuslakiin kirjattiin oikeus romanikulttuurin ja kielen kehittämiseen sekä ylläpitämiseen. Ensimmäinen romanipoliittinen ohjelma julkistettiin vuonna 2009 romanivähemmistön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Asumisen valintoja ja vaikutuksia

Suomessa jokainen saa valita oman asuinpaikkansa. Kunnan tai kaupungin kautta vuokra-asuntoja haettaessa asuntotoimen tulee osoittaa valtion tukema vuokra-asunto sitä eniten tarvitsevalle. Asukasvalintaa ohjaavat perustuslaki ja asumista koskeva lainsäädäntö. Eli lähtökohtaisesti asuntotoimi ei saa ottaa huomioon esimerkiksi alueella asuvan romaniperheen toivetta siitä, että joku toinen perhe ei voisi muuttaa paikkakunnalle.

Silti on tilanteita, joissa romanit joutuvat pohtimaan asumisvalintoja joko omasta tai muiden romanien näkökulmasta. Asumiseen liittyvät kysymykset voivat nousta esiin esimerkiksi silloin, kun samalle paikkakunnalle muuttaa toisia romaneja, joilla on vaikeita sosiaalisia tai muita ongelmia. Tätä ei välttämättä toivota sen vuoksi, että yksikin ikävä tilanne leimaa samalla myös ne romanit, jotka ovat asuneet paikkakunnalla jo pitkään. Taustalla voi olla myös sukujen välisiä ristiriitoja.

Kyse on arjen tilanteista, joissa yhden romanin tekemiset ja ongelmallinen toiminta voivat vaikeuttaa myös muiden romanien elämää. Samalla tämä kertoo siitä, kuinka nopeasti kielteiset stereotyyptit syntyvät ja vaikuttavat ulkopuolisten suhtautumiseen näkyvää vähemmistöä kohtaan.

Poliisin on syytä tunnistaa asumiseen liittyvien ristiriitojen taustaa ja vaikutusta laajemmin. Romanien keskinäisten uhkausten tai kärjistyneiden tilanteiden taustalla ovat osin normit, tai yhteisön sisäisten normien rikkomiset, jotka voivat olla syynä jopa yksilöiden välisiin väkivallantekoihin. Taustalla on ajatus väistämisvelvollisuudesta perheiden tai sukujen kesken (ks. myös luku 4).

Koulukokemukset ja opintojen merkitys

Nykyisin 90–95% romanilapsista suorittaa peruskoulun oppimäärän. Muutos verrattuna aiempiin ikäluokkiin on ollut huima, sillä vielä 1950-luvulla koulunsa käyneistä päättötodistuksen sai noin 25% romaneista.¹

Vaikka romanilasten koulunkäynti on jo yhtä lailla yleistä kuin muidenkin, voi erilaisesta etnisestä taustasta tuleva lapsi ja nuori joutua kohtaamaan kiusaamista, nimittelyä tai muuta syrjintää koulussa. Lisäksi kiusaamisesta voi tulla yksi poissaolojen syy. Koulun nollatoleranssi ja toiminta näissä tilanteissa rohkaisevat lasta kertomaan kokemuksistaan, jotta tilanteeseen voidaan puuttua. Koulunkäymiseen tarvitaan edelleen vanhemmilta vahvaa kannustamista. Myös romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat ovat osaltaan edistäneet lasten ja nuorten kouluaktiivisuutta sekä vahvistaneet kodin ja koulun välistä yhteyttä.

Yhä useammalla romanilla on ammatillinen koulutus. Myös tässä nähdään selvä muutos aikaisempiin sukupolviin verrattuna. Lisäksi romaniopiskelijoiden määrä korkeakouluissa on kasvanut jatkuvasti.

Erilaisten ennakkoluulojen vuoksi romaninuorilla voi olla vaikeuksia saada ammatillisiin opintoihin sisältyviä työssäoppimis- tai harjoittelupaikkoja. Mikäli ei saa opintoalan harjoittelupaikkaa, jää puuttumaan myös vastaava työkokemus, mikä puolestaan vaikuttaa tuleviin työllistymismahdollisuuksiin.

---

1 Opetushallitus (2015) Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin.

Yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistämiseksi opinto-ohjaus ja muu opintoihin liittyvä kokonaisvaltainen, kulttuurisensitiivinen tuki on erityisen tärkeää niin romaninuorten opinnoissa kuin aikuisopiskelijoidenkin koulutuksessa. Tällä tavoin tuetaan yksilöllisiä mahdollisuuksia suorittaa opinnot ja saada ammatillinen pätevyys. Ohjauksen merkitys liittyy paitsi opintojen edistämiseen, myös oppilaitosten ja työelämän syrjivien rakenteiden purkamiseen.

Ennakoasenteiden murtuminen työelämässä

Kokonaisuudessaan romanien työllisyystilanne on parantunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Silti työttömyyttä on edelleen enemmän kuin pääväestöllä.²

Työnantajien asenteet ovat yksi työllistymisen este. Työllistymisen esteinä työnantajien asenteissa korostuvat esimerkiksi romanien pukeutumis- ja tapasäännökset, vaikka käytännössä nämä ovat usein perusteettomia syitä työntekijän rekrytoinnissa. Jokainen yksilö toteuttaa kulttuurisia normeja ja oikeuksia omalla tavallaan.

Lähtökohtaisesti työnantaja hakee tiettyyn tehtävään sopivaa ja pätevää työntekijää. Työntekijän etnisellä taustalla ei ole, eikä sillä saa olla, merkitystä rekrytoinnissa.

Mieti, miten romanitaustaisiin poliisiopiskelijoihin mahdollisesti suhtaudutaan romaniyhteisössä, entä poliisin työyhteisössä? Mitä heiltä odotetaan? Entä millaisia kysymyksiä tai oletuksia he mahdollisesti kohtaavat työssään?

Yhteiskunnallinen osallisuus ja vaikuttaminen

Suomessa romanien asema on vahvistunut huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Esimerkiksi eri EU-maihin verrattuna Suomen romanien tilanne on hyvä.

Romaniasioita edistetään valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Lisäksi Suomessa toimii aktiivisesti romanijärjestöjä, jotka täydentävät julkisen sektorin työtä. Näissä kaikissa painopiste on osallisuuden, vaikuttamisen ja yhdenvertaisuuden edistämässä.

---

2 Ks. esim. Jauhola ym. (2019) Romanien työllisyys, yrittäjyys ja työmarkkinoille integroituminen.

Alla kuvaillaan romaniasioiden liittyvien toimijoiden työskentelyä. Eri tahojen yhteystiedot on koottu julkaisun loppuun.

Sosiaali- ja terveysministeriö, Romaniasiain neuvottelukunta (RONK)

- Valtioneuvoston asettama, valtakunnallinen romanien ja viranomaisten välinen yhteistyö- ja asiantuntijaelin. Poliisihallitus on nimennyt oman edustajansa RONK:in
- Sosiaali- ja terveysministeriö hallinnoi toimintaa.
- Tekee aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi.
- Edistää romaniväestöön kohdistuvan syrjinnän poistamista.
- Edistää romanikielen ja kulttuurin vahvistumista.
- Tukee alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien toimintaa.
- Osallistuu pohjoismaiseen, eurooppalaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien oikeuksien edistämiseksi ja olosuhteiden parantamiseksi.

Aluehallintovirasto (AVI), alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat (ARONK, 4 kpl)

- Yhteyshenkilöt työskentelevät AVLen yhteydessä.
- AlueRONKit työskentelevät viranomaisten ja romaniväestön poikkihallinnollisina yhteistyöeliminä.
- Kehittää romanien asemaa alueellisella ja paikallisella tasolla sekä osallistaa romaneja heitä koskevaan päätöksentekoon.
- Pyrkivät myös edistämään yhdenvertaisuutta ja torjumaan romaneihin kohdistuvaa syrjintää.

Paikallisromanityöryhmät eri kaupungeissa (PRT)

- Kunnan- tai kaupunginhallituksen nimeämiä toimikuntia.
- Tarkoituksena on lisätä romanien osallisuutta, aktiivisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä kehittää paikallisen romaniväestön mahdollisuuksia osallistua omien elinolojensa parantamiseen.
- Tavoitteina romanien kohtaamien ennakkoluulojen ja stereotyyppien poistaminen ja aktiivinen tiedottaminen romaneihin liittyvistä kysymyksistä.
- Pyrkii edistämään kulttuurienvälistä vuorovaikutusta sekä luomaan uutta toimintakulttuuria ja kumppanuuksia paikallisesti.

Alueellisesti ja valtakunnallisesti toimivat romanijärjestöt

- Suomen romaneilla on useita omia yhdistyksiä, jotka pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan ajankohtaisiin romaneita koskeviin asioihin.
- Toiminnan kirjo on laaja.
- Yhdistysten tavoitteina on vahvistaa romanien asemaa, osaamista ja työllistymistä, tukea eri-ikäisiä (lapset, nuoret, aikuiset, ikääntyneet) romaninaisia ja -miehiä erilaisissa, myös haastavissa, elämäntilanteissa sekä vahvistaa ja ylläpitää romanikulttuuria.
- Järjestöjen vahvuutena on romanien arkielämää lähellä olevien kysymysten kuuleminen: nopea reagointi ja esiin tulleiden asioiden käsittely, sekä tavoitteellinen ja ratkaisukeskeinen työskentely.
- Haasteena on hankerahoitusten määräaikaaisuus ja tämän myötä katkokset monissa jo hyviksi koetuissa toiminnoissa.
- Järjestöt ovat mukana sekä virallisesti ja epävirallisesti toimivissa verkostoissa.

Poliisi on mukana valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti romanasioihin liittyvässä yhteistyössä. Esimerkiksi valtakunnallisessa romanasiaian neuvottelukunnassa on poliisin edustus, samoin joissain paikallisromanityöryhmissä.

Nämä ovat poliisille tärkeitä kontakteja, ja edistävät osaltaan ennalta estävän strategian mukaista tavoitetta ylläpitää yhteyksiä eri vähemmistöryhmien kanssa.

Siirtolaistaustaiset romanit Suomessa

Siirtolaistaustaiset romanit ja heidän tilanteensa ovat olleet esillä julkisuudessa myös Suomessa sen jälkeen, kun heitä on muuttanut eri EU-maihin Romanian ja Bulgarian EU-jäsenyyden (v. 2007) myötä. Varsinkin alkuvaiheessa esimerkiksi heidän elämäänsä käsittelevä journalismi ja osittain myös poliitikkojen sekä virk henkilöiden käymä keskustelu painottui uhan, laillisuuden ja uhriuden näkökulmiin. Tämä vaikutti myös laajemmin ihmisten asenteisiin siirtolaistaustaisia romaneja kohtaan.

Romaniväestö on Euroopan suurimpia etnisiä vähemmistöjä, johon sisältyy kulttuurisesti ja myös sosioekonomisen aseman kannalta moninaisia yhteisöjä. Yhteensä romaneja on Euroopassa 10–12 miljoonaa. Heistä noin 80 prosenttia elää köyhyysrajan alapuolella, mikä on seurausta vuosisatoja kestäneestä syrjinnästä sekä sosiaalisesta ja taloudellisesta segregaatiosta. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta heidän kohtaamiaan ongelmia ovat etninen profilointi, työnsaannin ja asumisen esteet sekä koulutuksessa kohdattu syrjintä.³ Taustalla on myös heidän kotimaissaan koettu rakenteellinen rasismi viranomaisten toimesta, vähemmistökulttuurien ja -kielten tukemisen puute sekä sosiaaliturvan ulkopuolelle jääminen.

Heistä käytetyt eri nimitykset, kuten siirtolais-, ulkomaan-, maahanmuuttajaromanit tai ”liikkuva väestö”, luovat vahvoja mielikuvia ja tulkintoja. Mielikuvat ovat heijastuneet osin myös viranomaistyössä.

Siirtolaistaustaisia romaneja koskevat kysymykset ovat yhdenvertaisuuden ytimessä: kyse on erityisen haavoittuvasta väestöryhmästä ja heidän ihmisoikeuksistaan. Huolimatta EU-kansalaisuudesta, ongelmina myös Suomessa tulevat esiin asunnottomuuden, paperittomuuden ja ihmiskaupan uhka, eli oikeudettomassa asemassa olevien henkilöiden epävakaa asema paitsi kotimaissaan, myös suhteessa suomalaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan.

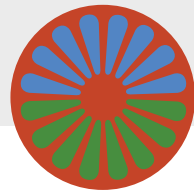
---

3 [Itä-Euroopan romanit - kuinka kertoa mediassa? | Diakonissalaitos \(hdl.fi\)](#) (haettu 5.5.2021)

Suomeen saapuvien romanien joukossa on ihmisiä, jotka hankkivat toimeentuloa kotimaassa asuvalle perheelle ja suvulleen matkustaen jatkuvasti maiden välillä. Osa heistä on perheineen asettunut Suomeen pysyvämmiin.

Toimeentulon vuoksi liikkuvat siirtolaiset tulevat usein väärinymmärretyksi, koska heidän elämäntilannettaan ja rakenteellisia syitä kotimaista lähtemiselle tunnetaan huonosti. Myös esimerkiksi kerjäämistä ja lehtien myymistä pidetään usein ”romanien aktiviteetteina”, vaikka kyse on raskaista työtehtävistä. Samalla kotimaissaan marginalisoidut yhteisöt etsivät jalansijaa suomalaisen yhteiskunnan työmarkkinoilta, joille päätyminen on heille hyvin haastavaa. Tosin viitteitä on ollut myös ihmiskaupasta ja työvoiman muusta hyväksikäytöstä.

Yksi ongelma liittyy julkiseen tilaan ja sen valvontaan. Suomessa yhä suurempi osa julkisesta tilasta on yksityisten kaupallisten toimijoiden valvomia, jolloin kyse ei ole poliisien rooliin verrattavasta virkavastuusta tai ihmisoikeuksiin perustuvasta työstä. Siirtolaistaustaisten romanien asema julkisessa tilassa on usein haastava ja perusoikeuksien näkökulmasta ongelmallinen. Heidän keskuudessaan on koettu, että yhteistyö poliisin kanssa toimii paremmin kuin kohtaamiset yksityisten järjestyksenvalvojen kanssa.

KAIKKIEN TURVAAJA, KAIKKINA AIKOINA?

Poliisin tehtävä ja toimivaltuudet on tarkkaan säädelty ja kirjattu poliisilakiin, pakkokeinolakiin ja esitutkintalakiin. Kokonaisuudessaan poliisin työhön vaikuttavat useat muutkin lait.

Poliisin luottamusta mitataan säännöllisesti. Vaikka Suomessa luottamus poliisiin on eurooppalaisittain verrattuna korkea, romanien kokemana näin ei välttämättä aina ole. Tämä on syytä huomioida poliisitoiminnassa ja pohtia, mistä tämä johtuu ja miten poliisi voi omalla toiminnallaan lisätä luottamusta.

Tässä luvussa käsitellään poliisityön toimivaltuuksia sekä työn pohjana olevia, poliisin vahvistamia arvoja ja eettistä koodistoa. Lisäksi käydään läpi yhdenvertaisuuden edistämistä sekä syrjinnän ja viharikoksen tunnistamista käytännön työssä.

Poliisi puuttuu lainvastaiseen toimintaan samalla tavalla riippumatta asiakkaan taustasta.

Poliisin tehtävä on turvata yksilön perus- ja ihmisoikeudet kaikissa tilanteissa ja kohdella kaikkia asiakkaita yhdenvertaisesti.

Yhdenvertaisuus ei ole mielipideasia.

Poliisi perus- ja ihmisoikeuksien turvaajana

Poliisin toimivaltuudet ovat kaiken poliisityön taustalla. Vaikka poliisissa yleisesti puhutaan toimivaltuuksista, tullaan harvoin ajatelleeksi, että pohjimmiltaan näissä on kyse perus- ja ihmisoikeuksista ja näiden turvaamisesta.

Samalla kun toimivaltuudet selkeyttävät poliisin toimintakenttää, ne suojaavat ja turvaavat jokaisen perus- ja ihmisoikeuksia. Poliisityössä tämä edellyttää ammatillista osaamista ja ihmisten arvostavaa kohtaamista eri tilanteissa.

Poliisin toimivaltuudet ovat säädeltyjä ja koulutuksen kautta ne ovat iskostuneet kaikkeen poliisityöhön toiminnan selkeyttämiseksi. Kuitenkin romanien kertomat kokemukset tuovat esiin tilanteita, joissa poliisin toiminta on ollut leimaavaa ja se on koettu loukkaavana. Vaikka poliisi olisi tällöin työskennellyt toimivaltuuksien mukaisesti, pitää myös varmistaa, että toiminta ei ole ristiriidassa yhdenvertaisuuslain kanssa ja se noudattaa poliisin eettisiä periaatteita. Syrjintää kokneiden kokemukset nähdään usein vain subjektiivisena kokemuksena, vaikka syrjintä on voinut olla todellista.

Poliisin eettinen koodisto

Lainsäädännön lisäksi poliisin toimintaa ohjaavat poliisin arvot: palvelu, oikeudenmukaisuus, osaaminen ja henkilöstön hyvinvointi. Nämä arvot ovat myös osana poliisin eettistä koodistoa, jonka tulee olla kaikkien poliisitehtävien taustalla ja poliisin eri toimintojen pohjana.

Eettisyys on yksi hyvän hallinnon tunnusmerkki ja eettisen koodiston tarkoituksena on vahvistaa yleistä luottamusta poliisiin. Keskeistä on, että eettisiin sääntöihin sitoudutaan ja niitä noudatetaan organisaatiossa. Poliisissa puututaan aktiivisesti esiin tulleisiin epäkohtiin muun muassa sisäisen valvonnan ja käytössä olevan, edelleen kehitettävän eettisen kanavan kautta.

Ettinen koodisto ei anna suoria vastauksia erilaisiin ristiriitoihin tai siihen, miten yksittäisessä tapauksessa tulisi toimia. Sen sijaan se ohjaa pohtimaan oikeuksia ja velvollisuuksia työyhteisön jäsenenä. Eettinen koodisto ilmentää poliisin vahvistettuja arvoja, joita he toteuttavat käytännössä. Koodisto ohjaa koko ammatillista toimintaa ja siihen liittyviä ratkaisuja valintoineen.

Jokaisen asiakkaan, niin valtaväestön kuin eri vähemmistön edustajien, kanssa toimiessaan ovat poliisin työn kannalta erityisen keskeisiä seuraavat eettisen koodiston kohdat:

Poliisin toiminta on ennustettavaa ja sille löytyy aina peruste laista

Kansalaisten tulee voida luottaa poliisiin kaikissa tilanteissa. Tästä syystä toiminta on ennustettavaa ja sen tulee perustua lakiin. Poliisi turvaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kaikessa toiminnassaan.

Poliisi toimii tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti

Poliisi kohtelee jokaista henkilöä, niin asiakkaita kuin kollegoita, samanarvoisesti riippumatta heidän henkilökohtaisista ominaisuuksistaan tai taustastaan. Poliisi ei suhtaudu kehenkään alentavasti, halveksivasti tai ennakkoluuloisesti.

Poliisi on avoin ja julkisuusmyönteinen

Poliisi käyttää merkittävää yhteiskunnallista valtaa ja tiedostaa, että tämän valtakäytön valvomiseksi toiminnasta on saatava tietoa. Poliisi toimii aina niin läpinäkyvästi kuin mahdollista ja toteuttaa näin julkisuusperiaatetta. Toisaalta poliisi pitää huolta siitä, että ei milloinkaan vuoda saamiaan salassa pidettäviä tietoja julkisuuteen.

Poliisin käytös on mallikelpoista

Poliisille on asetettu laissa erityinen käyttäytymisvelvoite, jota noudatetaan niin virka- kuin vapaa-aikana. Poliisin ei tule käyttäytyä sellaisella tavalla, joka vaarantaisi toimintaa kohtaan tunnettavan luottamuksen.

Poliisi on riippumaton ja itsenäinen

Poliisille on tärkeintä, että kansalaiset ja yhteiskunta luottavat poliisiin. Poliisi osoittaa muita kohtaan kunnioitusta, vilpittömyyttä ja rehellisyyttä. Poliisi on sajojensa mittainen.

Poliisin arvot näkyvät johtamisessa

Poliisia johdetaan oikeudenmukaisesti, vastuullisesti ja eettisesti. Poliisi ei tingi eettisistä periaatteista myöskään nopeissa päätöksissä ja toimenpiteissä. Johtamiseen kuuluu toiminnan lainmukaisuuden ja laadun valvonta.

---

*Miten eettinen vastuu näkyy ja toteutuu poliisin työssä?
Millaisia ristiriitoja kohdataan, entä miten niitä käsitellään
ja ratkaistaan yhteisesti?*

Yhdenvertaisuus ja sen edistäminen

Yhdenvertaisuudesta säädetään Suomen perustuslaissa, yhdenvertaisuuslaissa ja rikoslaissa sekä eri elämänalueita koskevassa lainsäädännössä. Viranomaisilla on velvollisuus edistää kaikessa toiminnassaan tavoitteellista ja suunnitelmallista yhdenvertaisuuden toteutumista.

Turvallisuusviranomaisten tehtäviä hoidetaan pääsääntöisesti määrättyjen prosessien mukaan. Tämä saattaa luoda käsityksen siitä, että kaikkia ihmisiä kohdellaan yhdenvertaisesti silloin, kun heitä kohdellaan samalla tavalla. Yhdenvertainen kohtelu ei kuitenkaan tarkoita samanlaista kohtelua kaikille, vaan edellyttää tilannekohtaista harkintaa, sillä esimerkiksi eri sukupuolten ja väestöryhmien välillä voi olla eroja paitsi yhteiskunnallisessa asemassa, myös elämäntilanteissa, tarpeissa ja ongelmissa. Tosiassiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää heikommassa asemassa olevan henkilön tai väestöryhmän erityistarpeiden huomioon ottamista.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014, 5 §) pohjalta viranomaisella, kuten poliisilla, on yhdenvertaisuuden edistämismandati.

Yhdenvertaisuussuunnittelu on yhdenvertaisuuden edistämismandatin keskeinen työkalu. Yhdenvertaisuussuunnittelu on *jatkuva prosessi*, jonka aikana sekä arvioidaan toiminnan yhdenvertaisuusvaikutuksia, päätetään konkreettisista kehittämistoimista, joilla arvioinnissa tunnistettuihin haasteisiin vastataan, että toteutetaan nämä toimet. Yhdenvertaisuussuunnittelu tarjoaa toiminnalle *systemaattisen kehittämisen kehon*, johon on koottu tähän liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet.

Yhdenvertaisuuden *vaikuttavuutta seurataan* ja tarvittaessa ryhdytään uusiin toimenpiteisiin. Tärkeää tässä on sidosryhmäyhteistyö sekä eri henkilöstöryhmien laaja osallisuus organisaation sisällä.

Poliisilla on vahvistettu koko hallintoa kattava tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma sekä valtakunnallisesti että laitoskohtaisesti. Myös tämä julkaisu on osa

yhdenvertaisuuden edistämistä käsitellessään poliisin ja romanien kohtaamisia ja kanssakäymistä eri tilanteissa sekä tuomalla esiin poliisityön kehittämiskohtia.

Viharikos ja vihapuhe

Viime aikoina romanien kohtaamat viharikokset ovat lisääntyneet. Yhtenä syynä tähän nähdään koventunut asenneilmapiiri paitsi romaneja, myös muita etnisiä vähemmistöjä kohtaan Suomessa. Romanipoliittisessa ohjelmassa (2018–2022) esitetyn toiveen pohjalta näitä seurataan Poliisiammattikorkeakoulun vuosittaisessa viharikosselvityksessä.⁴

Suomen lainsäädäntö ei määrittele erikseen viharikoksen tai vihapuheen käsitettä. Poliisitoiminnassa viharikoksella tarkoitetaan henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehtyä rikosta, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämänkatsomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua, sukupuolta tai vammaisuutta kohtaan.

Viharikoksen **määritelmä täyttyy jo silloin, jos tekijä olettaa uhrin kuuluvan johonkin yllämainituista viiteryhmistä**. Täten uhrin todellisella viiteryhmällä ei ole merkitystä viharikoksen arvioinnissa.

Rikoslain rangaistuksen koventamisperusteissa on kuitenkin otettu huomioon teon rasistinen vihamotiivi, jota vuonna 2011 laajennettiin huomioimaan myös muut vihamotiivit (RL 6 luku 5 § kohta 4, 13.5.2011/511). Koventamisperusteen lisäksi rikoslaissa mainitaan joitakin rikoksia, joiden tunnusmerkistöön sisältyy vihamotiivi. Näitä rikosnimikkeitä ovat syrjintä, kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan.

Mikä tahansa rikoslainsäädännössämme rikokseksi määritelty teko voi periaatteessa olla viharikos. **Teon motiivi ratkaisee sen, onko kyseessä viharikos**. Motiivilla tarkoitetaan tekijän ennakkoluuloa tai vihamielisyyttä uhrin oletettua tai todellista piirrettä kohtaan.

Poliisi **varmistaa, että vihamotiivit selvitetään riittävässä määrin esitutkinnassa**. Lisäksi varmistetaan, että nämä **tulevat asianmukaisesti luokiteltua** poliisin tietojärjestelmässä Poliisihallituksen antaman ohjeen mukaisesti, jotta ne voidaan ottaa huomioon syyteharkinnassa ja rangaistusta määrättäessä.⁵

---

4 Rauta 2020.

5 Epäillyn viharikoksen tai sellaisia piirteitä sisältävän rikoksen luokittelu poliisiasiain tietojärjestelmään (2020/2011/2098)

Epäiltäessä rikoksen tehdyn vihamotiivista on *kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että kaikki näyttö vihamotiivin puolesta ja vastaan huomioidaan esitutkinnassa*. Vihamotiiviin voi viitata tekijän tekoa edeltänyt toiminta, iskulauseet ja loukkaavat nimittelyt. Vihamotiiviin voi viitata myös tekijän aikaisempi viharikoksiin liittyvä toiminta tai viitteet kuulumisesta tiettyihin ryhmiin, joiden toiminta-ajatus perustuu esimerkiksi rasismiin.

Viharikosluokitusta tulee käyttää aina, kun kuka tahansa tilanteessa mukana ollut henkilö (poliisi, epäilty, asianomistaja, todistaja, ilmoittaja tai muu)

- pitää teon motiivina osittain tai kokonaan ennakkoluuloa tai vihaa tiettyä kansanryhmää kohtaan
- pitää tekoa tehtynä osittain tai kokonaan rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen liittyvästä vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta.

Poliisin tietoon tulleet romaneihin kohdistuvat viharikokset

Poliisiammattikorkeakoulu seuraa vuosittain poliisin kirjaamia rikosilmoituksia.⁶ Kyse on rikosepäilyistä. Tuomioistuin päättää, onko kyseessä varsinainen rikos, sekä arvioi ja ottaa kantaa teon motiiveihin eli siihen, onko kyseessä mahdollinen viharikos.

On tärkeä muistaa, että Suomessa kaikkia viharikoksia ei ilmoiteta poliisille ja näin ollen viharikostilastot eivät tuo näkyväksi kuin osan viharikostilanteesta. On tärkeää, että poliisille ilmoitetaan näistä. Poliisin on vaikea puuttua tapauksiin, joista poliisi ei saa tietoa.

Vuosittain suurimpaan osaan poliisille ilmoitetuista epäillyistä viharikoksista kytkeytyy etniseen tai kansalliseen taustaan liittyviä ennakkoluuloja tai vihamielisyyttä.

Suomen romanipoliittiseen ohjelmaan vuosille 2018–2022 on yhdeksi toimenpiteeksi kirjattu romaneihin kohdistuneista viharikoksista tehtyjen rikosilmoitusten määrän ja tekojen luonteen seuraaminen vuosittain. Tästä syystä vuodesta 2017 lähtien viharikosselvityksessä on selvitetty tarkemmin asianomistajan romanitaustaan liittyviä viharikoksia.

Tarkemman seurannan aikana kaikista etniseen tai kansalliseen taustaan liittyvistä viharikoksista noin joka kymmenes perustui asianomistajan romanitaustaan. Ilmoitusten yleisimpiä tapahtumatilanteita ovat olleet syrjintäjutut sekä sanalliset loukkaukset, uhkaukset tai häirinnät. Näistä sanallisten loukkausten, uhkausten ja häirintätapausten määrät näyttäisivät olevan kasvussa. Rikoslajeittain katsottu-

---

6 Rauta 2020.

na yleisin romanin kohtaama viharikos on pitkään ollut syrjintä. Tämä vaihtelee kuitenkin vuosittain, ja nyttemmin kunnianloukkausten määrät ovat lisääntyneet.

Rangaistava vihapuhe – verbaalinen viharikos

Yleiskielessä ja julkisessa keskustelussa käytetty termi vihapuhe on muodostunut käsitteenä tulkinnanvaraiseksi. Vihapuheeksi katsotaan helposti kaikki epäasiallinen puhe tai kirjoitus. Tätä esiintyy myös romaniyhteisön sisällä. Vaikka vihapuhe ei ole aina vihaista puhetta, se on halventavaa, syrjivää ja loukkaavaa. Puhe voi hiljentää kohteensa väkivallan tavoin.

Vihapuheen käsitettä ei määritellä lainsäädännössä. Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen mukaan se käsittää kaikki ilmaisun muodot, jotka levittävät, yllyttävät, edistävät tai oikeuttavat vihaa uhkaavalla ja loukkaavalla tavalla.

Vihapuhe voi olla rikoslain mukainen rikos, yhdenvertaisuuslaissa tai tasa-arvolaisissa kiellettyä syrjintää tai muuten yleisesti haitallista ilmaisua.

Tämän rinnalla on otettava huomioon sananvapaus, eli jokaisen oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa mielipiteitä, tietoja ja muita viestejä kenenkään ennalta estämättä. Sananvapauden piiriin eivät kuulu ainoastaan sellaiset tiedot tai mielipiteet, joita pidetään harmittomina tai yhdentekevinä, vaan myös sellaiset, jotka koetaan esimerkiksi järkyttävinä, häiritsevinä tai epämiellyttävinä. Sananvapaus on turvattu sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksessa että Suomen perustuslaissa.

Suomen lainsäädännössä ja erilaisissa kansainvälisissä sopimuksissa sananvapauden käyttöä kuitenkin rajoitetaan niin, että *sananvapauden turvin ei sallita muiden perusoikeuksien tai ihmisarvon loukkaamista.*

Rikoslaisissa sananvapautta on rajattu muun muassa säätämällä kunnianloukkaus ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan rangaistaviksi teoiksi. Nämä rikokset voivat siten olla myös viharikoksia, jos niillä on vihamotiivi. Tällaisen rikollisuuden torjuminen ja tutkiminen kuuluvat poliisille.

Häirintä ja vihapuhe ovat limittäisiä käsitteitä, ja vihapuhe on myös tulkittu yhdeksi häirinnän ulottuvuudeksi, joskin vain häirintä on lainsäädännössä selkeästi määritelty.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014, 8 § ja 14 §) mukaan henkilön ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukkaava käyttäytyminen on häirintää, jos se liittyy henkilön ikään, alkuperään, kansalaisuuteen, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, mielipiteeseen, poliittiseen toimintaan, ammattiyhdistystoimintaan, perhesuhteisiin, terveydentilaan, vammaisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn ja jos lisäksi luodaan mainitun syyn vuoksi henkilöä halventava tai nöyryyttävä taikka häntä kohtaan uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Yhdenvertaisuuslain tarkoittamaa häirintää valvoo yhdenvertaisuusvaltuutettu.

Kokemuksena vihapuhe ja häirintä voivat vaikuttaa esimerkiksi yleiseen ja henkilökohtaiseen turvallisuuden tunteeseen, ihmisen psyykkiseen terveyteen sekä viranomaisia kohtaan koettuun luottamukseen.

Tämän vuoksi häirinnän ja vihapuheen ennaltaehkäiseminen ja niihin puuttuminen liittyvät keskeisesti myös poliisin työhön.

Syrjintä

Poliisin tehtävä on osaltaan tutkia syrjintää siltä osin, kun se on kirjattu rikoslakiin. Syrjintä on myös yhdenvertaisuuslaissa mainittu teko, jota on otettava huomioon kaikessa poliisin toiminnassa. Yhdenvertaisuuslain toteutumista valvoo yhdenvertaisuusvaltuutettu. Syrjintä voi olla rikoslain mukainen rikos, ja yhtä lailla syrjintä rikkoo tekona yhdenvertaisuuslakia.

Romaneihin kohdistuva arjen syrjintä on valitettavan yleistä. Heidän kohtaamansa vihapuhe tai häirintä on yleensä sanallisia loukkauksia, häirintää, nöyryytystä tai nimittelyä. Nämä voivat täyttää jonkun rikoksen tunnusmerkistön tai yhdenvertaisuuslain vastaisen teon. Erityisen huolestuttavaa on sen yleisyys julkisissa tiloissa, palvelutilanteissa ja silloin kun läsnä on lapsia.⁷

Lisäksi romanien kohdalla syrjintä voi tarkoittaa jopa palvelujen epäämistä erilaisin tavoin, eli romanit eivät välttämättä edes pääse arjen palveluihin (esimerkiksi huoltoasema, ravintola, kauppa, kampaamo). Syrjintä on yleistä myös sosiaalisessa mediassa, kuten Facebookissa tai verkon julkisilla keskustelualueilla.

Syrjinnän ilmoituskynnys on korkea, sillä vain murto-osa romaneista ilmoittaa siitä jollekin taholle. Erityyppistä häirintää ja syrjintää tapahtuu usein, lisäksi luottamus viranomaisiin asioiden eteenpäin viemisessä on heikko aiempien kokemusten ja kanteluprosessin pitkän keston vuoksi.

Ilmoituskynnystä nostaa myös se, että syrjintäepäily ei aina ylitä esitutkintakynnystä tai poliisi saattaa tietyin perustein keskeyttää esitutkinnan. Syrjinnän arkipäiväistymisestä seuraa siihen tottumista tai alistumista, joita voidaan pitää erittäin kielteisinä ilmiöinä.

---

⁷ Oikeusministeriö (2016) *”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”*. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin.

Poliisin on tärkeä ymmärtää, että romanit kohtaavat yleisesti syrjintää.

Samalla on huolehdittava siitä, että poliisin oma toiminta ei miltään osin ole syrjivää tai yhdenvertaisuuslain vastaista.

Yhdenvertaisuuslaissa syrjinnän kieltö (8 §) tarkoittaa, että ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.

Syrjintä on välitöntä (10 §), jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa.

Syrjintä on välillistä (13 §), jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia.

Viranomaisilla on **korostettu velvollisuus** selvittää mahdolliset syrjintärikkokset tai vihamotiivein tehdyt rikokset, huomioiden niiden erityinen vahingollisuus kohteena oleville yksilöille, yleisemmin perus- ja ihmisoikeuksille sekä moniarvoisuuteen ja yksilöiden keskinäiselle kunnioitukselle perustuvalla yhteiskunnalla.

Esimerkiksi rikosilmoitusta tehdessä poliisin tulee tiedostaa seuraavia asioita, kuten

- a. poliisin tutkinnan etenemiseen ei välttämättä luoteta (näistä tulee yhdenvertaisuusvaltuutetulle yhteydenottoja eli että ei uskota, että johtaa mihinkään tai koetaan että tutkinta päätetään liian ”heppoisin perustein”)
- b. romaniväestön luottamus poliisiin voi olla heikkoa. Tämän julkaisun tarkoitus on puretua muun muassa kanssakäymisen ja luottamuksen vahvistamiseen.

Riittävän ja asianmukaisen neuvonnan antaminen väestöryhmän erityistarpeet huomioiden on esimerkki **edistämisvelvollisuudesta**. Tämä kuuluu samalla osaksi hyvää hallintoa. Myös yleinen neuvonta esimerkiksi uhrin tukipalveluihin voi olla edistämistä (ks. myös luku 4).

Esimerkiksi jos asiakas tekee rikosilmoituksen asumisessa kohtaamastaan syrjinnästä, voi hän ilmaista, että hän rikosperusteisen korvausvaatimuksen lisäksi vaatii hyvitystä yhdenvertaisuuslain mukaan. Asiakas ei välttämättä osaa vaatia tätä itse, koska ei tiedä kyseisestä lain kohdasta. Tällöin poliisi voi hyvän hallinnon periaatteen mukaan ilmaista asiakkaalle tästä ja kirjata myös tutkinta-asiakirjoihin maininnan kysytyään sitä asiakkaalta. Näin asiakkaan kaikki mahdolliset oikeudet etenisivät parhaalla mahdollisella tavalla koko prosessin ajan.

Miten arjen eri tilanteissa kohdattu ja koettu syrjintä vaikuttaa ihmisen itsetuntoon? Entä laajemmin luottamukseen viranomaisia, myös esimerkiksi poliisia kohtaan?

Mieti, millä tavoin itse työskentelet: miten toimit eri tilanteissa?

Etninen profilointi

Kuten viharikos ja vihapuhe, myöskään etninen profilointi ei ole määritelty lainsäädännössämme. Etnisen profiloinnin riski on otettava huomioon kaikessa poliisin toiminnassa, jossa esimerkiksi toiminnan kohdistamisessa voidaan syyllistyä rikoslain tai yhdenvertaisuuslain mukaiseen syrjintään.

Poliisin harkintavallan piirissä ei ole kenenkään etnisyyden määrittäminen.

Asiakkaan kohtaamisen tulee tapahtua ilman etukäteisprofilointia tai ennako-oletusta henkilön etnisestä taustasta tai identiteetistä.

Etnisen profiloinnin kieltö tarkoittaa sitä, että *henkilön etniseen alkuperään liittyvä tekijä tai oletus siitä* ei saa olla poliisin toiminnan perusteena. Toiminnan perusteiden tulee olla selkeää niin asiakkaalle kuin poliisillekin. Esimerkiksi henkilötarkastuksia ei saa kohdentaa siten, että vain tietyn fyysisen ominaisuuden tai oletetun etnisen alkuperän omaavat henkilöt tarkastetaan. Etnisen profiloinnin käyttö viranomaistoiminnassa on yksi syrjinnän muoto.

Esimerkiksi vaikka liikennevalvonnassa poliisilla on yleisoikeudet, eli poliisi voi liikenneturvallisuuteen liittyvin perustein pysäyttää kenet tahansa, poliisi ei voi koh-

dentaa tai valita valvottavaa etnisyyden perusteella. Tällöin toiminta voi olla syrjivää yhdenvertaisuuslain tai rikoslain perusteella.

Poliisi pysäyttää romanin liikenteessä ja kysyy kuljettajalta, kenen auto tämä on sekä haluaa tarkistaa kaikkien kyydissä olevien henkilöiden paperit.

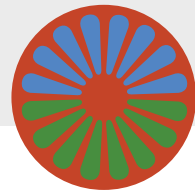
Mistä tällöin on, tai voi olla, kyse?

Eli vaikka mitään toimenpidettä ei tule perustaa poliisin arvioon etnisyydestä, voi poliisin toimenpiteiden kohde kuulua johonkin etniseen ryhmään. Tämä on tärkeää esimerkiksi tunnistettaessa viharikosten uhreja. Eli jos asiakastilanteessa henkilöltä itseltään tulee tietoa esimerkiksi romaniaseemasta, tämä voi lisätä mahdollisuuksia tunnistaa mahdolliset tilanteeseen vaikuttavat seikat, esimerkiksi rikoksen koventamisperusteena oleva vihamotiivi.

Rodullistamisella tarkoitetaan oletuksia, stereotyyppioita ja ennakkoluuloja, joita ihmisiin liitetään joko todellisten tai kuviteltujen ominaisuuksien kuten ihonvärin tai oletetun etnisyyden vuoksi. Se viittaa myös yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin ja käsityksiin siitä, kuinka yksilöitä tai vähemmistöjä määritellään tai arvotetaan ulkopuolelta.

Rodullistaminen voi johtaa rasistiseen tai syrjivään toimintaan, jolloin henkilöä kohdellaan joko tietoisesti tai tiedostamatta epäoikeudenmukaisesti ja epäarvostavasti. Rasismi voi olla myös rakenteellista, eli näkyä syrjivinä toimintatapoina tai asenteina esimerkiksi työelämässä, koulutuksessa tai eri palveluissa. Romanien kohdalla puhutaan myös romanivastaisuudesta (*anti-gypsism*), johon liittyy rakenteellinen ja asenteellinen syrjintä yhteiskunnan eri osa-alueilla.

KOHTAAMISIA ERI TILANTEISSA

Poliisi kohtaa työssään erilaisia muuttuvia tilanteita, usein esimerkiksi henkilökohtaista turvattomuutta ja ihmisten välisiä ristiriitoja. Tämän rinnalla poliisi seuraa ja ennakoii turvallisuutta laajasti esimerkiksi asuinalueilla, oppilaitoksissa, kauppakeskuksissa tai muissa julkisissa tiloissa: mitä ilmiöitä on meneillään tai millaisia huolenaiheita tuodaan esiin? Samalla poliisi pyrkii selvittämään ongelmatilanteiden syitä ja arvioimaan, mitä näiden taustalla on tai mihin ne mahdollisesti liittyvät.

Mutta miten poliisityön tavoite ”kaikkien turvaajana, kaikkina aikoina” toteutuu? Entä miten se koetaan romaniasiakkaana?

Tässä luvussa käsitellään esimerkkejä poliisin ja romanin kohtaamisista eri tilanteissa. Tekstissä käytetyt lainaukset ovat keskusteluista, joita julkaisun taustalla on käyty sekä romanien että ennalta estävässä toiminnassa työskentelevien poliisien kanssa. Lainaukset on kirjoitettu anonymisti, eli sellaiseen muotoon, että kokemuspohjaisia kertomuksia ei voi liittää yksittäisiin henkilöihin.

Asiakkaana kuten kuka tahansa?

Jokaisella on perustuslaillinen oikeus tulla kohdelluksi omana itsenään, ei tietyn ryhmän tai kulttuuritaustan edustajana. Poliisilla on viranomaisena erityinen vastuu: asiakkaalle ei tulisi syntyä sellaista käsitystä, että esimerkiksi romaneja koskevia tilanteita ei hoideta samalla tavalla kuin vastaavia tilanteita muiden kanssa. Erityisen tärkeää on se, että poliisi itse ei syyllisty syrjivään tai epäasialliseen toimintaan.

Romanien kokema luottamus poliisia kohtaan vaihtelee. Yhtäältä poliisin työtä arvostetaan ja pidetään tärkeänä, että rikkomuksista ilmoitetaan poliisille. Toisaalta koetaan, että romaneihin suhtaudutaan asenteellisesti, ”olan kohautuksella”, tai heidän asiaansa ei hoideta samalla tavalla kuin pääväestön.

Huolimatta työn eettisyydestä ja yhdenvertaisuuden vaatimuksesta, poliisin varautunut, negatiivinen asenne tai leimaava puhe asiakastilanteissa tulevat esiin romanien kertomina kokemuksina. Yhtäältä poliisi voi työssään kokea vaikeat ongelmatilanteet raskaina ja kuormittavina. Tämä voi osaltaan vaikuttaa kohtaamisten taustalla, jollei näitä tilanteita käsitellä ammatillisesti työyhteisössä.

Yhtenä epäselvänä ja loukkaavana esimerkkinä mainitaan poliisin liikennevalvonta. Vaikka poliisin mukaan liikenteessä ei tehdä turhia tai täysin sattumanvaraisia pysäytyksiä (rekisterikilpitunnistintieto), tulee keskusteluissa romanien kanssa näitä kokemuksia toistuvasti esiin, kuten esimerkiksi seuraavassa lainauksessa:

Täällä omalla paikkakunnalla ei pysäytetä, mutta melkein aina kun ajaa muualla, poliisi pysäyttää ja kysyy kaikilta paperit.

Poliisin harkintavallan piirissä ei ole kenenkään etnisyyden määrittäminen. Näin ollen toimenpiteiden perusteet eivät voi pohjautua oletuksiin tai stereotyyppisiin tulkintoihin etnisyydestä kenenkään yksilön kohdalla.

Minutkin on pysäytetty ja laitettu maijaan, en saanut jatkaa omalla autollani ja vietiin kauppaan tunnistettavaksi kaikkien asiakkaiden edessä. Henkilökunta sanoi, emme antaneet tällaisia tuntomerkkejä, poliisilaitokselta pyysimme anteeksipyyntöä, mutta sitä ei tullut, muuta ilmoitusta ei tuolloin tehty.

On tärkeää, että kaikki kokemukset syrjiväksi koetuista tilanteista ilmoitetaan ja ne tuodaan poliisin tietoon, jotta nämä voidaan selvittää ja myös mahdolliset väärinymmärrykset oikaista.

Useasti kuulee poliisin sanovan, ettei poliisi tarvitse pyytää anteeksi toimenpiteitään, jos on toimittu sääntöjen mukaan. Turhaksi todetun toimenpiteen jälkeen anteeksi-pyyntö kuuluu kuitenkin hyviin tapoihin ja poliisin eettisiin toimintaperiaatteisiin, mikä vähentää subjektiivista mielikuvaa siitä, että tilanteessa oltaisiin toimittu syrjivästi.

Kotihälytystehtävissä poliisi noudattaa samoja periaatteita ja toimintaohjeita kuin muissakin vastaavissa tehtävissä. Silti epäselviltä vaikuttavat tilanteet voidaan kokea hankaliksi eikä niitä aina selvitetä asianmukaisesti. Kulttuurisiin piirteisiin, tai näiden oletuksiin, perustuvat tulkinnat eivät saa estää esimerkiksi uhrin auttamista. Lisäksi näissä tilanteissa tulee ottaa huomioon viranomaisen neuvonta- ja ohjausvelvoite, sekä mahdollisesti moniammatillisen tai järjestöyhteistyön tarve, kuten esimerkiksi MARAK-toimintamallin mukainen toiminta⁸.

Myös rikostutkinnassa, jossa romani on asianomistajana tai epäiltynä, korostuu ammatillinen, arvostava ja yhdenvertainen kohtelu. Se että ”poliisi pitää sanansa ja tekee ammattilaisena töitä” (keskustelulainaus) vahvistaa tilannekohtaista luotamusta, mikä puolestaan edistää kyseisen tutkinnan etenemistä.

Viime aikoina yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleissa tapauksissa poliisin romaaneihin kohdistama syrjivä toiminta ei niinkään näy, vaan nimenomaan kokemus ennakoasenteellisuudesta, eli kokemus siitä, että ei tutkita riittävästi tai oteta ilmoitusta vastaan. Toisaalta esimerkiksi asumisessa romanien osalta on useita tapauksia, joissa tutkinta on edennyt hyvin ja tuomioistuimesta on tullut tuomioita. Näissä asianomistajat ovat esimerkiksi ottaneet nauhoitteen syrjintätilanteesta.

Poliisin tulee olla herkällä korvalla romanien suuntaan, eli tulee muistaa, että romanit tulevat ”jälkijunassa” [asuminen, koulutus, toimeentulo] valtaväes-

---

8 **MARAK**, moniammatillinen riskiarviointi, on vakavan parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin ja uhrin auttamisen moniammatillinen menetelmä. MARAK kokoaa alueella toimivat uhrin auttamiseksi työskentelevät viranomaiset ja järjestöt yhteen sekä koordinoi uhrille annettavaa tukea. **Barnahus**-toiminta on lapsiystävällinen toimintamalli väkivallan uhriksi tai todistajaksi joutuneiden lasten kohtaamiseen. Malli kattaa sekä rikosepäilyn selvittämisen vaiheen että sen jälkeisen tuen ja ensihoidon vaiheen.

töön nähden. Tämän ymmärtämiseksi romanien taustan ja historian tunteminen on tärkeää.

Yhtäältä romani on poliisityön asiakas kuten kuka tahansa, mutta toisaalta tilannekohtaisen, mahdollisesti haavoittuvan asemansa vuoksi hän on oikeutettu riittävän ja asianmukaisen neuvonnan saamiseen.

Huoli nuorista murrosvaiheessa

Usein nuoren elämään kuuluu oman identiteetin rakentuminen ja etsiminen, sekä pohdinta siitä kuka olen, mihin kuulun, miten elän? Romaninuoren kohdalla nämä kysymykset voivat herättää monia muita kysymyksiä ja myös osin ristiriitaista pohdintaa. Tällöin nuori tarvitse tukea ja rohkaisua omien valintojensa ja henkilökohtaisten ratkaisujensa tekemiseen, kuten nuorten kanssa työskentelevä poliisi kuvailee:

Toisinaan työssä kohtaan kulttuuritaustastaan eksyksissä olevia nuoria. Haetaan jotain uutta, osa on enemmän tuuliajolla, kun ei osaa tai voi kiinnittyä ”uuteen”. Välillä identiteetti vaihtelee, ”olenko mustalainen vai valkolainen”, kun nuori miettii, kuka oikein olen?

Huoli romaninuorten tilanteesta on tullut esiin keskusteluissa romanikulttuurin murroksesta ja eri tilanteista, joissa kulttuurin perinteisiä arvoja tai käytösnormeja ei noudateta. Osa nuorista uhmaa avoimesti esimerkiksi ikäihmisten arvostusta tai halveksii heidän kunnioitustaan. Ilmiö on vahvistunut viime aikoina linkittyen nuorten irrallisuuteen, mielenterveysongelmiin, vakavaan päihteiden tai huumeiden käyttöön ja rikollisuuteen. Vastaava ilmiö herättää huolta myös laajemmin yhteiskunnassa. Vaikka syvä syrjäytyminen koskettaa ainoastaan rajattua osaa romanivähemmistöä, tämä heijastuu laajemmin murentaen perheitä ja vaikuttaen myös lapsiin.

Samalla on tärkeää, että poliisityössä nähdään rikoksilla oireilevien nuorten lisäksi myös tavalliset romaninuoret, ei ainoastaan ongelmatapauksia.

Nuoren syrjäytymiskehityksen katkaisu ja varhainen puuttuminen ovat yksi osa poliisin työtä, jota tehdään tiiviisti muiden ammattilaisten ja eri sidosryhmien kanssa. Poliisin Ankkuritoiminnan kohteena ovat alle 18-vuotiaat nuoret ja heidän perheensä. Toiminnassa katsotaan nuoren elämäntilannetta kokonaisvaltaisesti. Romaninuorten kohdalla työskennellään samalla tavalla kuin muidenkin nuorten kanssa, eli nuoren tilanteesta ja tarpeista lähtien. Keskeistä on ratkaisukeskeinen työote, jolla ohjataan nuorta ja hänen lähipiiriään ongelmatilanteesta eteenpäin.

Vaikeat aiheet ja haastavat tilanteet

Poliisin työssä näkyvät muun muassa romanien kohtaama väkivalta tai sen pelko, mahdollisesti myös esimerkiksi romanien väistämismieliteiden vaikutukset. Toisaalta voi olla epäselvää, mitä väistäminen tarkoittaa ja miten poliisin tulisi toimia, tai millä tavoin ongelmallisen tilanteen taustalla oleviin syihin voi viranomaisena vaikuttaa.

Esimerkiksi hälytystilanteissa tai esitutkinnassa voi tulla vastaan vaikeasti tulkittavia ja vaiettuja asioita, joista ei kerrota ulkopuolisille. Tämä osaltaan vaikeuttaa poliisin työtä ja ongelmanratkaisua uhrin auttamiseksi.

Poliisit kokevat ”kulttuurin taakse” jäävät tilanteet vaikeina. Samalla pohditaan, mitkä seikat tulisi tunnistaa tilanteen taustalla: mikä voi olla hyväksyttävää ”kulttuurin vuoksi”, mutta mikä samalla on tuomittavaa ja lainvastaista. Myös sitä puntaroidaan, onko omalla puuttumisella enemmän haittaa kuin hyötyä?

Tuntuu että poliisilta puuttuu osaamista, eikä tiedetä, miten tulisi toimia.

Poliisin tulisi tunnistaa häpeä tai vahva leimaaminen, sillä ”vääränlainen kohtaaminen” voi sulkea väylän tai halun hakea apua. Uhrin asema voi olla ristiriitainen, tai hänen käyttäytymisensä voidaan tulkita liian suoraviivaisesti, eikä tämän vuoksi tunnisteta taustalla olevaa uhkausta, vainoa tai pelkoa. Viranomaisille ei välttämättä kerrota väkivallasta myöskään sen vuoksi, että sukujen välisen koston tai konfliktin pelätään laajenevan.

Jos poliisi hoitaa tilanteen siten että kyseinen ”kipukohta” loppuu, tai tilanne peilataan vain omien kokemusten kautta, tämä ei riitä tilanteen ratkaisemiseen. Myöskään poliisin mielestä hyvä keskustelu ei välttämättä vielä ratkaise monimutkaista ongelmaa.

Laki on sama ja sitä noudatetaan, mutta samalla taustalla voi olla vähemmistön ”oma laki”. Kohtaamistilanteessa vastuu on kaikilla osapuolilla.

Usein ongelmatilanne nähdään rikosprosessin kautta, vaikka taustalla voi olla esimerkiksi talouteen liittyvää valtaa, pelottelua tai uhkailua, joka jää piiloon. Poliisin tulisikin tunnistaa myös näitä piirteitä, ilmiöitä tai muita mahdollisia syitä, vaikka rikosta ei olisi tapahtunut. Poliisin eri toiminnoissa oleellista on arvioida asiakkaan tilannekohtainen avuntarve ja ohjata hänet tarvittaessa eteenpäin muihin palveluihin.

Vältelläänkö väkivallasta puhumista?

Väkivalta ei kuulu romanikulttuuriin eikä sitä tule nähdä kulttuurin piirteenä.⁹

Samalla väkivalta on romaniyhteisössä vaikea aihe. Vaikka väkivaltaa – tai sillä uhkailua – kohdataan tai siitä tiedetään, romaniyhteisön sisällä väkivallasta ei välttämättä puhuta. Osittain taustalla on pelko siitä, että voi tulla leimatuksi kielteisellä tavalla, minkä vuoksi siitä ei haluta tai uskalleta kertoa.

Halutaanko puhua avoimesti? Ollaanko itse [romanit] valmiita tähän? Miten voidaan edellyttää yhdenvertaisuutta, jos romanit itse eivät noudata tätä ajatusta?

---

9 Kulttuuristavista selityksistä, eli kulttuurin edustajiin liitetystä yleistyksistä, ks. esim. Keskinen 2012.

Tästä syystä esimerkiksi perhe- tai lähisuhdeväkivallasta on aiemmin vaiettu, eikä se ole välttämättä tullut esiin. Parisuhteen ongelmista puhuminen esimerkiksi omille vanhemmille voidaan kokea häpeällisenä. Toisaalta läheiset voivat kannustaa hakemaan turvaa, jos tilanne on uhkaava.

Nykyisin lähisuhdeväkivallasta puhutaan jo avoimemmin ja aiempaa enemmän. Esimerkiksi romanijärjestöissä työskennellään keskinäisen keskustelun avaamiseksi ja ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi.

Kuitenkin poliisiin tulee huomioida myös mahdollinen tilanne, jossa nainen ei tee rikosilmoitusta kokemastaan väkivallasta tai hae lähestymiskieltoa miestä vastaan. Tämä saattaa antaa viranomaisille väärää viestiä siitä, että väkivallan uhka ei ole suuri eikä naisella ole mitään hätää. Todellisuudessa tilanne saattaa olla juuri päinvastainen, eli vaara on erittäin suuri, ja uhka kohdistuu naiseen monelta eri taholta. Esimerkiksi vaino-tilanteissa ulkopuoliselle epäloogiselta näyttävä käyttäytyminen on erittäin tavallista.

Viranomaistoiminnassa saattaa esiintyä syyllistämistä naista kohtaan siitä, että hän ei tee rikosilmoitusta, hae lähestymiskieltoa tai hae (häneltä miehen sukuun vietyjä) lapsia oikeusteitse. Tämä voidaan tulkita siten, että naisella ei ole todellista vaaraa tai hän on välinpitämätön lapsiaan kohtaan, vaikka tästä ei ole kyse.¹⁰

Myös yhdenvertaisuusvaltuutetulle on kantautunut romanitoimijoilta huoliviestejä romaninaisten asemasta. Väkivaltaa kokeneiden romaninaisten yhteydenotot valtuutettuun ovat lisääntyneet viime aikoina. Tämän vuoksi romaninaisten asemaa tulisi tarkastella ennaltaehkäisevin keinoin. Yhteydenotot kytkeytyvät nimenomaan asumisessa kohdattavaan syrjintään. Kokonaisuudessaan tämä vaatii yhteistyön tiivistämistä romanitoimijoiden, turvakotien, sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden viranomaisten kanssa, jotta vainona, väkivaltana ja väkivallan uhkana esiintyvään ilmiöön voidaan puuttua kokonaisvaltaisesti.

Väistämisvelvollisuus ja sen vaikutukset

Väistämisvelvollisuus liittyy yhtenä ilmiönä romaniyhteisöön. Alun perin väistämisvelvollisuuden taustalla on ollut ajatus siitä, että tällä tavoin ehkäistään väkivaltaa ja sukujen välisiä konflikteja. Väistäminen on perustunut sukujen väliseen kunnioitukseen. Tilanteita on voitu myös sovittaa osapuolten kesken.

Nykyisin tämä kulttuurin taustalla ollut normi on osittain murenemassa: osa nuorista ei enää osoita kunnioitusta kuten aiemmin on tehty, mikä samalla vaikuttaa siihen, että he eivät noudata väkivaltaa ehkäiseviä normeja.

---

10 Törmä, Tuokkola & Hurtig 2013, 82.

Aiemmin ollut selkeitä linjauksia ja tämä [väistämisvelvollisuus] on toiminut ennalta estävästi. Nykyisin käytetään myös ”pelivälineenä”; toisaalta myös neuvotellaan ja sovitaan.

Lisäksi viimeaikaisessa keskustelussa on oltu huolissaan siitä, että väistämisvelvollisuuden syntyminen vaikuttaa myös monien väkivaltaisuuksiin täysin syyttömien romanien tai heidän perheidensä elämään, asumiseen ja liikkumisvapauteen.

Miten tämä näyttäytyy poliisityössä? Väistämisvelvollisuus nähdään tai sen arvelaan vaikuttavan joidenkin tilanteiden taustalla. Samalla korostetaan sitä, että kyse on lainvastaisesta toiminnasta, mikäli liittyy esimerkiksi asumisen rajoittamiseen, kuten alla olevassa lainauksessa:

Laiton vaatimus, jos liittyy henkilöiden liikkumisen tai asumisen rajoittamiseen. Perustellaan kunnian pohjalta ja vaikutus on vahva. Tämä tuntuu osin ristiriitaiselta, sillä samalla poliisin kanssa käyttäydytään hyvin kohteliaasti.

Väistämiskäytäntö saattaa olla erityisen vaikea haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille, kuten väkivaltaa kokeneille naisille, sillä se entisestään rajoittaa väkivallan alta lähtemisen, väkivaltatilanteessa toimimisen ja avun saamisen mahdollisuuksia. Eli esimerkiksi poliisien kutsuminen, turvakotiasiakkuus ja yhteisön tarjoama suoja eivät ole riskittömiä. Tällöin väkivalta saattaa kätkeytyä ja uhrien avunsaanti vaikeutua.¹¹

Kunniaan liittyvä väkivalta tai yhteisöllinen väkivalta

Milloin on kyse kunniaan liittyvästä tai yhteisöllisestä väkivallasta? Miten kunniaan liittyvä väkivalta eroaa muusta lähisuhde- ja perheväkivallasta?

Kaikenlainen väkivalta on rangaistavaa eikä minkäänlaista väkivaltaa hyväksytä. Samalla on tärkeää, että mitään kulttuuria ei leimata tai demonisoida yleistävillä käsityksillä. Mutta toisaalta väkivaltaa piilottavista ja ylläpitävistä rakenteista ei saa vaieta, vaan poliisin tulee osata toimia. Myös romanien parissa on voitu tunnistaa kunniaan liittyvää väkivaltaa.

Kuvaavaa kunniaan liittyvässä väkivallassa on sosiaalinen kontrolli ja paine sekä myös uhri- ja tekijänpositioiden päällekkäisyys (mahdollisesti useita tekijöitä ja uhreja). Tähän voi liittyä monia sävyjä, joita on tärkeä ymmärtää, mikä silti ei poista rikosvastuuta.

Yleisesti kunniaan liittyvässä väkivallassa voidaan nähdä seuraavia piirteitä:

- *konteksti:* Taustalla voi olla laajennettu perhe ja suku tai suljettu yhteisö, joka pohjautuu patriarkaaliseen hierarkiaan. Yhteisöä luonnehtii yksilön oikeuksien sijaan vahva yhteisöllinen ajattelu, eli yhteisön ”kollektiivinen eheys” on tärkeää. Lisäksi kuvaavia piirteitä ovat konservatiiviset moraal- ja siveysnormit, myös perhekeskeisyys ja tähän liittyvät sukupuolittuneet kunniakäsitteet;

---

11 Törmä, Tuokkola & Hurtig 2013, 77.

- *mekanismi*: vääränä ja häpeällisenä pidetty käytös saattaa eskaloitua väkivallaksi. Tämän taustalla on tekojen oikeuttaminen (kunnian puolustaminen) ja näkeminen välttämättömyytenä (häpeän välttäminen, vaihtoehdottomuus);
- *tekemuodot*: tyypillisesti erilaisia kontrollitoimia, myös pahoinpitelyä, seksuaaliväkivaltaa tai muuta uhkaa.¹²

Yhteisöllinen väkivalta nojaa aina johonkin normien rikkomiseen. Nuo normit saattavat vaihdella, samoin myös rangaistukset normien rikkomisesta. Yhteistä on se, että yhteisöissä tiedetään ja tunnetaan vallitsevat normit sekä myös se, millaista väkivaltaa, eli rangaistuksia tai seuraamuksia, normien rikkomisesta mahdollisesti seuraa. Yhteisön jäsenille nämä sisäiset normit ovat todellisuutta ja he ovat tietoisia toiminnan ideasta. Sen sijaan poliisin on vaikea tarttua näihin tilanteisiin, koska ei tunneta yhteisöllisen väkivallan mekanismeja tai eri ryhmien erityispiirteitä, kuten romanien osalta. Tämän vuoksi poliisi ei välttämättä osaa puuttua tilanteeseen.

Uhrin näkökulmasta rikosilmoituksen tekeminen on iso kysymys: jos hakee oikeutta, joutuu miettimään myös millä seurauksilla? Myös näytön riittävyys voi olla ongelma. Vaakakupissa on yhtäältä parempi ja turvallisempi elämä, toisaalta se, että perhe-elämä, mutta myös väkivalta jatkuu, ja maine säilyy perheen, suvun tai yhteisön silmissä. Lisäksi ilmoituksen vuoksi riskissä voivat olla muutkin henkilöt.

Kunniaan liittyvän väkivallan ratkaisemisessa korostuu moniammatillisuus: poliisi ei pysty hoitamaan tilanteita yksin, eivätkä muut ilman poliisia. Asiakkaan tilanteen selvittämisessä tarvitaan yhteistä, kokonaisvaltaista työskentelyä eri toimijoiden yhteistyönä. Poliisin osalta tämä vaatii myös laitosten välistä yhteistyötä.

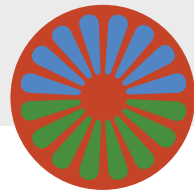
Sosiaalisen median vaikutus

Sosiaalinen media voi osaltaan vaikuttaa kärjistyneiden tilanteiden taustalla. Toisinaan tilanteen kuvaus irtoaa asiayhteydestään ja alkaa elää omaa elämäänsä, jolloin tapaus saa kielteisellä tavalla laajat mittasuhteet.

Myös romanien kesken sosiaalisen median vaikutus on vahva. Jos esimerkiksi romani loukkaa tai haukkuu sanallisesti toisen romanin vanhempia, sillä voi olla merkittävät seuraukset ja tilanne saattaa eskaloitua yhteenotoksi. Somessa tapahtuva uhkailu, joka kohdistuu toiseen romaniin, on aiheuttanut vakavia rikoksia.

Ajoittain romanit tuovat näitä uhkailuja poliisin tietoon. On tärkeää, että poliisi pystyy neuvomaan, mistä rikoksesta voi olla kyse ja kertoa, että nämä saattavat täyttää laittoman uhkauksen tai kunnialoukkauksen tunnusmerkistön. Asian tutkiminen vaatii, että asianomistaja esittää rangaistusvaateen.

12 FT Satu Lidman: ”Sukupuollittuneet kunniaikäsitukset – väkivallan historian vaikutuksia nyky-yhteiskuntaan”, Kunniaan liittyvä väkivalta rikosprosessissa -webinaari, 19.5.2021, Helsingin poliisilaitos.

ENNALTA ESTÄVÄ TOIMINTA – TAVOITTEISTA KÄYTÄNTÖÖN

Ennalta estävä työ on yksi laissa määritelty poliisin ydintehtävä, jolla ylläpidetään yleistä turvallisuutta sekä vahvistetaan ihmisten turvallisuuden tunnetta ja yhdenvertaisuutta.

Vois muistaa, mitä poliisilain ensimmäisessä pykälässä todetaan. Eli poliisin tulee tehdä yhteistyötä, mutta ei olla puheenjohtaja, vaan mukana.

Poliisilla on vahvistettu ennalta estävän työn strategia (2019–2023). Sen yksi tavoite on luoda kontakteja viranomaisverkoston lisäksi muihin alueen toimijoihin. Esimerkiksi paikallinen ongelmanratkaisu (POR) edellyttää yhteyksiä eri tahojen kanssa, aina tilannekohtaisesti aiheesta ja ongelmasta riippuen. Sen avulla pyritään luomaan kattava ja kokonaisvaltainen tilannekuva, joka perustuu oletusten sijaan tietoon ja erilaisten näkökulmien yhdistämiseen.

Samalla pyritään luomaan ja ylläpitämään luottamusta poliisiin. Luottamus ei ole itsestäänselvyys, vaan se vaatii aikaa ja jatkuvuutta. Toisaalta molemminpuolista luottamusta voi syntyä myös yksittäisessä kohtaamisessa. Luottamuksen rakentaminen on haastavaa, kuten alla olevassa lainauksessa pohditaan:

Luottamuksen luomiseen ja yhteistyön rakentamiseen tarvitaan taustatietoa; mitä on hyvä ottaa huomioon, ja keneen voi olla yhteydessä?

Ennalta estävän työn strategian linjauksena todetaan, että poliisin tulee lisätä vuorovaikutusta ja kanssakäymistä vähemmistöryhmien kanssa ja kehittää osaamista näihin liittyvissä erityiskysymyksissä. Aktiivisten kontaktien kautta poliisi saa samalla tietoa vähemmistöryhmien huolista, turvallisuusongelmista sekä siitä, mitkä asiat vaikuttavat ihmisten arjessa turvallisuuden tai turvattomuuden tunteeseen.

Toiminnalla on yleiset valtakunnalliset tavoitteet, mutta ennalta estävän työn painotukset ja toteutus vaihtelevat paikallisesti ja alueellisesti. Samalla on tuotu esiin, että yhteistyön rakentaminen nähdään toissijaisena tai liian vajaan resursoituna työnä.

Poliisityössä ennalta estävä toiminto on edelleen kummajainen, siinä vain ”puuhastellaan”. On yksi tapa ajatella, että rikos tapahtuu tai asiakas tulee paikalle. Mutta vielä ei tajuta mikä on ennalta estävän työn taustalla. Tästä pitäisi saada enemmän ajatusta läpi, että meillä on monia eri tapoja tehdä tätä työtä.

Myös kontaktien löytäminen koetaan vaikeana tai ei tiedetä, millä tavalla tai minä toimijoiden kanssa yhteistyön voisi käynnistää. On myös epä tietoisuutta siitä, miten löytää niitä kontakteja, jotka edustavat laajempaa ryhmää yksittäisten toimijoiden sijaan.

Edelleen puuttuu osaamista, miten kontaktoidaan ihmisiä tai mistä lähdetään liikkeelle. Tulee muistaa, että pienillä keskusteluavauksilla on merkitystä.

Lisäksi toivotaan omalta työyhteisöltä vahvempaa tukea yhteistyön edistämiseen eri toimijoiden kanssa. Samalla korostetaan, että yhteistyösuhteiden tulee olla osa laitoksen toimintaa ja työn rakenteita, kuten alla olevassa lainauksessa todetaan:

Yhteyshenkilöiden merkitys on tärkeää, mutta pitäisi tunnistaa myös henkilöitymisen haavoittuvuus, eli yhteistyösuhteiden tulisi olla osa laitoksen toimintaa, ei ainoastaan henkilösuhteiden varassa.

Paikallisen viranomaisyhteistyön rinnalla myös epävirallinen kanssakäyminen eritilaisuuksien tai tapahtumien yhteydessä on osa poliisityötä. Tällöin voidaan ohimennen vaihtaa kuulumisia tai kysyä poliisilta neuvoa johonkin akuuttiin kysymykseen, mikä yhtäältä edistää poliisin työtä ja toisaalta vahvistaa poliisia kohtaan koettua luottamusta. Epämuodolliset kohtaamiset ja keskustelut voivat pohjustaa yhteydenpitoa myös jatkossa.

Poliisille tulee kuvailla esimerkkejä myös siitä, mikä on legitiimiä ja luvallista, sillä tämä on osin epäselvää.

Samalla pohditaan, miten yhteistyön vaikuttavuutta seurataan. Esimerkkien ja yhteistyön eri muotojen kokoaminen on tärkeää myös toiminnan laatuvaatimusten kannalta: eli millä tavoin arvioidaan sitä, mikä on tarkoituksenmukaista ja rakentavaa yhteistyötä muodollisen ”rasti ruutuun” -toteutuksen sijaan.

Yhteistyöesimerkkejä paikallisesti ja alueellisesti

Mutta miten luottamusta vahvistetaan? Millä tavoin edistetään vuoropuhelua ja ratkotaan ongelmatilanteita? Kuten edellä on todettu, säännöllinen kanssakäyminen rakentaa ja vahvistaa luottamusta, ja luottamus puolestaan on edellytys pitkäjänteiselle asennemuutokselle, jota myös tällä julkaisulla halutaan edistää.

Poliisin ennalta estävän toiminnan käytännöt ovat osin erilaisia eri poliisilaitoksilla. Myös yhteistyö poliisin ja romaniyhdistysten ja -toimijoiden välillä vaihtelevat eri alueilla.

Poliisilaitoksilla on ollut, ja on edelleen, henkilökohtaisia yhteyksiä yksittäisten romanihenkilöiden kanssa. Taustalla on pitkäaikainen luottamus ja suorat kontaktit ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi. Nämä ovat yleensä liittyneet rikostutkintaan. Viime aikoina yhteydet ovat osittain katkenneet samalla, kun romaniyhdistykset ovat muuttuneet; poliisin puolelta enää ei välttämättä tiedetä, kenen tai keiden kanssa voitaisiin olla yhteydessä.

Usein pääväestö ajattelee, että romaneilla on joku suvun vanhin tai päämies, joka päättää asioista tai sanoo siitä viimeisen sanan. Näin on ehkä ennen ollut, mutta ei ole enää nykyään. Kulttuurin sisäinen murros ja suomalaista yhteiskunnallista kehitystä seuraava muutos näkyvät kasvavana yksilöllisyytenä yhteisöllisyyden tilalla.

Poliisin tulisi aktiivisesti olla yhteydessä alueensa romanitoimijoiden kanssa. Uusien yhteistyömuotojen ja -kontaktien tarve tuodaan esiin, kuten alla olevassa lainauksessa todetaan:

Kaiken kaikkiaan tiedon päivittäminen tervetullutta. Mikä on [romaniyhdistyksen] nykytilanne, tarvitaan ajankohtaista tietoa myös siitä, mikä on paras keino olla yhteydessä?

Joillain paikkakunnilla poliisi on mukana paikallisessa romanityöryhmässä. Romanien näkökulma on huomioitu esimerkiksi kunnan tai kaupungin yhdenvertai-

suussuunnitelmassa, mikä osaltaan vahvistaa hyvien väestösuhteiden edistämistä ja syrjinnän vastaista työtä eri elämänalueilla. Vähemmistöjen turvallisuuden tai turvattomuuden näkökulma, mukaan lukien romanit, voidaan huomioida myös kuntien turvallisuussuunnitelmissa.

Oman työn kannalta romaniyhteistyö on luonteva osa poliisin turvallisuustyötä. Siinä pyritään sekä tiedonvälittämiseen että toimintamallien kehittämiseen.

Eri paikkakunnilla poliisi on aktiivisesti mukana vähemmistö- tai monikulttuurisuusasioiden työryhmässä, sekä laajemmin tähän liittyvässä yhteistyössä. Lisäksi pyritään järjestämään tilaisuuksia, joissa romanit ovat mukana yhtenä toimijana ja kuntalaisena. Erillisen romaniyhteistyön rinnalla halutaan korostaa teemapohjaista, useita toimijoita kokoavaa toimintaa, kuten alla todetaan:

Avoin, aktiivinen kutsu kaikille vähemmistöryhmille on tärkeää.

Myös poliisin Ankkuritoiminnassa laaja-alainen sidosryhmäyhteistyö on yksi osa paikallista toimintaa. Alueittain poliisi panostaa työhön, jossa luodaan luontevia kontakteja kaikkien nuorten, myös romaninuorten, kanssa. Tämä toteutuu esimerkiksi jalkautumalla nuorille järjestettyihin tapahtumiin, tai järjestämällä omia, luonteeltaan epävirallisia tilaisuuksia.

Ankkuri-kahvit on ollut toimiva muoto tavoittaa ihmisiä ja keskustella ajan-kohtaisista asioista ilman jäykkää hierarkiaa.

Erillisen yhteistyön rinnalla on korostettu sitä, että yhteistyö romanien kanssa sisällytetään mukaan jo olemassa olevaan toimintaan tai yhteistyöverkostoihin, jotta ei luoda uusia rinnakkaisia rakenteita tai päällekkäistä toimintaa. Samalla on tärkeää, että poliisilla on tarvittaessa toimiva keskusteluyhteys romanitoimijoiden kanssa omalla alueellaan.

Poliisin tulisi löytää neutraaleja ja puolueettomia kontakteja, jotka voivat olla viestintäkanava koko yhteisöön. Kontakteja tarvitaan, jotta ymmärretään ja voidaan selvittää, miksi jotain tapahtuu; eli kyse ei ole ainoastaan yksittäisten ihmisten tilanteista, vaan mahdollisesta laajemmasta ilmiöstä niiden taustalla.

Lisäksi on tuotu esiin, että toimivien yhteistyömuotojen ja -rakenteiden rinnalla työskentely vaatii yhteistyössä mukana olevan poliisin omaa ammatillista kiinnostusta, kuten alla todetaan:

Yhteistyö vie aikaa, edellyttää henkilöitä, jotka ylläpitävät yhteyksiä. Se vaatii myös kiinnostusta, ketään ei voi pakottaa tekemään, vaan tulee olla oma halu ja ajatus sekä kiinnostus tällaista työskentelyä kohtaan.

Kulttuuritietoinen osaaminen – miksi, miten ja missä yhteydessä?

Kulttuuritietoinen työ on nykyään yksi osaamisvaatimus eri ammattialoilla. Myös poliisin toiminnassa kanssakäyminen eri kieli- ja kulttuuritaustaisten asiakkaiden ja vähemmistöjen kanssa on osa työn arkea.

Tämä edellyttää poliisilta omien henkilökohtaisten asenteiden ja ennakkoluulojen kriittistä tarkastelua: miten toimin, millä tavalla tulkitsen, mitä oletan?

Poliisityössä tulee olla tietoinen siitä, mihin omat ”itsestään selvydet” pohjautuvat ja millä tavalla ne vaikuttavat omaan toimintaan tai reagointiin eri tilanteissa. Vaikka yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän vastaiseen työhön on panostettu, näiden toteutumista pohditaan käytännössä, kuten alla olevassa lainauksessa:

Miten vaikutetaan myös asennetasolla, ei vain pinnallisesti muodollisina ohjeina?

Asiakastilanteissa tarvitaan kykyä arvioida, onko kyse kulttuurista vai ihmisen senhetkisestä elämäntilanteesta. Epäselvät tulkinnat tai yhteisymmärryksen puute kuormittavat, ja voivat lisätä kynnisyttä, mikä puolestaan heijastuu myös asiakkaiden kohtaamisiin. Joskus ”kulttuuripuhe” voi pahimmillaan lisätä stereotyyppioita.

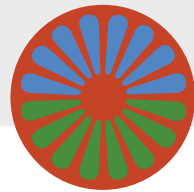
Kulttuuritietoinen työ vaatii sitkeyttä ja kykyä kestää epätietoisuutta. Myös poliisilla on lupa tunnustaa, että hän ei tiedä tai oleteta tietävänsä, kuten oheisessa lainauksessa korostetaan:

Poliisin oma tietoisuus siitä, että ei tiedä, on oleellista. Eli myös poliisilla on ”lupa kysyä” ilman että menettää ammatillista uskottavuutta.

Kulttuuritietoinen osaaminen on prosessi, joka edellyttää esimiehen tukea. Työyhteisön ilmapiiri vaikuttaa keskeisesti osaamisen vahvistumiseen ja työkäytäntöjen rakentamiseen. Ammatillisesti hämmentäviä tai kuormittavia tilanteita on tärkeä käydä läpi kollegoiden kanssa. Mutta työyhteisö saattaa ylläpitää leimaavia käytäntöjä, toimintaa tai puhetta, joka voi vaikuttavaa harmittomalta huumorilta, mutta on pohjimmiltaan loukkaavaa:

Rasismi on rasismia, vaikka vitsiksi puettuna, ja siihen tulee puuttua.

Romaneihin liittyvät alistavat tai stereotyyppiset asenteet tulevat esiin työelämässä ja eri palveluissa, ajoittain myös poliisityössä. Tämä kuvastaa sitä, kuinka syvään juurtuneita leimaavat käsitykset romanivähemmistöstä voivat edelleen olla.

YHTEENVETO

Tämä julkaisu käsittelee poliisin ja romanien kohtaamisia eri tilanteissa. Sen tavoite on avata keskustelua ja rakentavaa kanssakäymistä poliisin ja romanien välillä sekä lisätä ymmärrystä poliisin ja romanin välisestä vuorovaikutuksesta. Lisäksi julkaisun tavoite on edistää paikallista yhteistyötä poliisin ja romanitoimijoiden välillä poliisin ennalta estävän työn strategian (2019–2023) tavoitteiden mukaisesti.

Poliisin tehtävä on suojata ihmisten perus- ja ihmisoikeuksia. Toiminta pohjautuu poliisityön eettiseen koodistoon. Kaikissa tilanteissa poliisin tulee toimia lain ja ohjeiden mukaisesti sekä ottaa huomioon viranomaisen vastuu yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Poliisin harkintavaltaan ei kuulu kenenkään etnisyyden määrittäminen, vaan jokaisen asiakkaan kohtaaminen perustuu keskusteluun ja tilannekohtaiseen tietoon, ei valmiisiin oletuksiin. Tulee muistaa, että Suomen romanit eivät muodosta yhtä yhtenäistä ryhmää. Romaniyhteisössä on sisäisiä eroja ja hierarkioita, jotka vaikuttavat eri tilanteiden taustalla. Vuorovaikutukseen vaikuttavat myös ikä ja sukupuoli. Lisäksi romanikulttuurissa on alueellisia eroja, jotka poliisin on hyvä tiedostaa.

Jokaisella asiakkaalla on perustuslaillinen oikeus tulla kohdelluksi omana itsenään, ei tietyn ryhmän tai kulttuuritaustan edustajana. Usein pääväestö ajattelee, että romaneilla on suvun vanhin tai päämies, joka päättää asioista. Näin on ehkä ennen ollut, mutta ei ole enää nykyään.

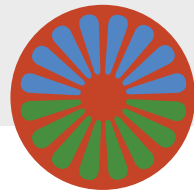
Romanikulttuurin sisäisen murros ja suomalaisen yhteiskunnan muutokset näkyvät yhä vahvistuvana yksilöllisyytenä yhteisöllisyyden sijaan.

Paikallistasolla poliisin ja romaneiden tulee rakentaa keskinäistä kanssakäymistä ja yhteistyötä. Tällä ehkäistään ongelmia ja vahvistetaan hyviä väestösuhteita: pienillä keskustelunavauksilla on merkitystä.

Yhteistyösuhteet ja näiden päivittäminen ovat yksi osa ennalta estävää toimintaa. Poliisi tarvitsee kontakteja alueensa eri toimijoiden ja yhteisöjen kanssa turvallisuuden edistämiseksi. Toimiva yhteistyö edellyttää laadullista arviointia ja tavoitteellista, pitkäjänteistä kehittämistä.

Kulttuuritietoinen osaaminen vahvistuu osana käytännön työtä. Osaaminen vaatii paitsi tietoa, myös omien kokemusten ja asenteiden kriittistä pohdintaa. Työyhteisöllä on ratkaiseva merkitys siinä, millä tavoin epäselviä tilanteita tulkitaan ja ratkaistaan. Esimiehen vastuulla on edistää yhdenvertaista ja avointa työilmapiiriä sekä puuttua epäasialliseen käytökseen.

Yhdenvertaisuuden toteutuminen on jokaisen vastuulla.

YHTEYSTIETOJA

Sosiaali- ja terveysministeriö
Valtakunnallinen Romaniasiain neuvottelukunta
Sähköposti: ronk(at)stm.fi
Valtioneuvoston vaihde: 0295 16001
www-sivut: <https://romani.fi/>
Twitter: @ronkstm

Etelä-Suomen aluehallintovirasto
Etelä-Suomen alueellinen Romaniasiain neuvottelukunta
Puhelinvaihde: 0295 016000

Itä-Suomen aluehallintovirasto
Itä-Suomen alueellinen Romaniasiain neuvottelukunta
Puhelinvaihde: 0295 016800

Lounais-Suomen aluehallintovirasto
Lounais-Suomen alueellinen Romaniasiain neuvottelukunta
Puhelinvaihde: 0295 018 000

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto
Pohjois-Suomen alueellinen Romaniasiain neuvottelukunta
Puhelinvaihde: 0295 017500

Valtakunnallisesti toimivat romaniyhdistykset:

Romano Missio ry.
Käyntiosoite: Vilppulantie 2 C 4, 00700 HELSINKI
Sähköposti: toimisto(at)romanomissio.fi
Romano Missio ry. on perustettu vuonna 1906 ja se on vanhin romanityön järjestöistä. Järjestö toimii kristilliseltä arvopohjalta valtakunnallisena lastensuojelun, lastensuojelun, sosiaalialan, hengellisen työn sekä koulutusalan palvelujärjestönä romaniväestön keskuudessa.

Suomen romaniyhdistys ry.
Käyntiosoite: Kumpulantie 1, 00520 Helsinki
Sähköposti: info(at)suomenromaniyhdistys.fi
Suomen romaniyhdistys ry. on yksi Suomen vanhimmista romanijärjestöistä. Se on perustettu vuonna 1967 ja se on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton. Romaniyhdistyksen tavoitteena on edistää romaniväestön yhdenvertaisuutta, lisätä romanien vaikutusmahdollisuuksia ja osallistaa heitä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Suomen Romanifoorumi ry

Käyntiosoite: Palkkatilankatu 1 - 3 liiketila 5, 00240 Helsinki

Sähköposti: info(at)romanifoorumi.fi

Suomen Romanifoorumi - Fintiko Romano Forum on suomalaisten romanijärjestöjen keskusliitto. Toiminnan tavoitteena on kehittää romanijärjestöjen osallistumisvalmiuksia, voimaantumista ja verkostoitumista. Romanifoorumi osallistuu kansalliseen ja kansainväliseen ihmisoikeustyöhön ja yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Muita yhteystietoja:

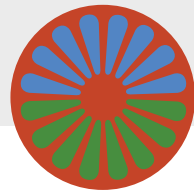
Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, PL 24, 00023 Valtioneuvosto

Käyntiosoite: Ratapihantie 9, Helsinki; Asiakaspalvelu: 0295 666 817 (puhelinpäivystys on avoinna ti-to klo 10-12) Vaihde: 0295 666 800; Sähköposti: yvv(at)oikeus.fi

Poliisin ennalta estävän toiminnan yhteystiedot löytyvät kunkin poliisilaitoksen nettisivuilta tai puhelinvaihteen kautta.

Ankkuritoiminnan alueelliset yhteystiedot: [Ankkuri - Ota yhteyttä! - Ankkuritoiminta](#)

LÄHTEET

Huttu, Henna (toim.)(2018) Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2018-2022. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3916-5>

Huttu, Henna & Katja Vauhkonen (2019) MAARO-OPAS: Romanipoliittisen ohjelman alueellinen toimeenpano. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4112-0>

Jauhola, Laura; Ärling, Mertsj; Karinen, Risto; Luukkonen, Tuomas & Oosi, Olli (2019) Romanian työllisyys, yrittäjyys ja työmarkkinoille integroituminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-469-3>

Keskinen, Suvi (2012) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Keskinen, Suvi; Vuori, Jaana & Anu Hirsiaho (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointivaltiossa. Tampere: Tampere University Press, 291-320.

Korhonen, Nita; Jauhola, Laura; Oosi, Olli & Hannu-Pekka Huttunen (2016) ”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä” Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriön julkaisu 7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-496-9>

Korpilahti, Ulla; Kettunen, Hanna; Nuotio, Erika; Jokela, Satu; Nummi, Vuokko Maria & Pirjo Lillsunde (toim.)(2019). Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 27. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>

Poliisin ennalta estävän työn strategia 2019-2023. Sisäministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-242-5>

Rajala, Susanna & Satu Blomerus (2015) Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 8.

Rauta, Jenita (2020) Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2019. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 16.

Törmä, Sinikka; Tuokkola, Kati & Johanna Hurtig (2013) Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana. Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 33. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3629-4>